

Production Sharing Contracts in Joint Fields: A Legal Analysis of Paragraph (a) of Article 44 of Iran's Seventh Development Plan Act

Iman Jahandari *

Ph. D Student, International Oil and Gas Contracts Management, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abbas Kazemi Najafabadi

Faculty Member, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

1. Introduction

This study examines the legal implications of a major legislative development in Iran's upstream oil and gas sector introduced by Article 44(a) of the Seventh Five-Year Development Plan Act. Historically, following the Second Petroleum Law, Iran relied on service-type contracts for field development. After the Islamic Revolution and a prolonged halt in upstream activities, buy-back

* Corresponding Author: imanjahandari95@gmail.com

How to Cite: Jahandari, I & Kazemi Najafabadi, A, (2026), "Production Sharing Contracts in Joint Fields: A Legal Analysis of Paragraph (a) of Article 44 of Iran's Seventh Development Plan Act", Journal Private Law Research, Vol. 14, No. 55, 35-90. [10.22054/jplr.2025.84659.2913](https://doi.org/10.22054/jplr.2025.84659.2913)

contracts were adopted in 1995 as a specific form of service contracts. Despite their widespread use, buy-back contracts faced serious limitations, including the separation of exploration and development, absence of investor participation in production, rigid cost ceilings and repayment limits, inability to adapt work programs to actual reservoir behavior, restriction to discovered fields, lengthy decision-making, and lack of flexibility toward global market conditions.

To address these shortcomings, a reform committee was established in 2013, leading to the adoption of the Iran Petroleum Contract (IPC). However, after nearly nine years and the conclusion of eleven contracts, IPCs failed to achieve the objectives emphasized by policymakers, particularly in developing joint oil and gas fields. Consequently, the Seventh Five-Year Development Plan Act explicitly authorized, for the first time, the use of Production Sharing Contracts (PSCs) in joint fields.

This authorization, issued without detailed implementing provisions, has generated fundamental legal ambiguities regarding the legal nature of PSCs, legislative intent, restriction to joint fields, compatibility with Articles 77 and 139 of the Constitution, the meaning of the clause “without transfer of ownership,” and the framework for drafting contractual terms. This research aims to analyze this authorization from a legal perspective and clarify these ambiguities.

2. Literature Review

Recent domestic studies identify joint field development as a strategic priority for Iran’s economic growth and energy security. Policy documents, including the Seventh Five-Year Development Plan, stress the need to increase production and adopt production sharing arrangements. Scholars argue that contractual models must be adaptable to changing economic and political conditions and that precise contract design and effective supervision are essential to

protect economic interests and mitigate financial and operational risks.

Domestic legal and economic research emphasizes contractual flexibility as a means of reducing conflicts of interest and enhancing efficiency. Comparative analyses generally conclude that PSCs outperform buy-back contracts in terms of risk allocation, economic returns, and compatibility with Iran's legal system. These studies highlight that PSCs enable a more balanced distribution of risks and incentives between the host state and investors.

International literature recognizes PSCs as one of the most effective frameworks for upstream development. Studies underline the importance of strong legal regimes, contractual transparency, and periodic revision. Empirical research shows that the performance of PSCs depends on institutional, economic, and technical factors, with flexibility and technology transfer playing key roles. Despite political and institutional risks, PSCs remain attractive to international oil companies. The experience of the Kurdistan Region of Iraq is frequently cited as evidence of the effectiveness of PSCs in attracting investment, increasing production, and maintaining state ownership, particularly in joint fields.

Overall, prior research has focused mainly on demonstrating the advantages of PSCs. With the recent explicit authorization in Iran, the research gap has shifted from justifying PSCs to clarifying their legal nature and constitutional implications. This study addresses this gap.

3. Methodology

This research adopts a mixed, two-stage approach combining doctrinal legal analysis with an empirical Delphi method.

In the first stage, qualitative legal content analysis was conducted on Article 44(a) of the Seventh Development Plan Act and related legal sources, including constitutional provisions, statutes, by-laws, and high-level policy instruments. The analysis focused on identifying and

interpreting the key elements of the authorization: the concept of PSCs, legislative objectives, applicable constitutional constraints, the meaning of “without transfer of ownership,” and the rationale for limiting the authorization to joint fields. This stage provided the theoretical framework of the study.

In the second stage, given the novelty of the authorization and the absence of established practice, the Delphi method was employed to identify and prioritize implementation challenges. Semi-structured interviews were conducted with twelve purposively selected experts with experience in upstream contract drafting and regulatory design. The data were analyzed thematically to extract legal, institutional, and structural challenges. These challenges were then converted into a structured questionnaire and reassessed by the same panel using a five-point Likert scale. The results were statistically analyzed to rank the challenges.

4. Results and Discussion

The legal analysis shows that the PSC envisaged in Article 44(a) has an obligational and contractual nature based on an obligation to achieve a result rather than a transfer of property rights. The investor’s share of production constitutes a contractual entitlement arising after extraction and does not imply ownership over hydrocarbons in situ. This interpretation is consistent with the clause “without transfer of ownership” and with the principles governing natural resources in Iran’s legal system.

Regarding constitutional constraints, the findings indicate that PSCs concluded by the National Iranian Oil Company within commercial relations do not, in principle, fall under Article 77 of the Constitution, which requires parliamentary approval for international treaties and agreements. Instead, they are treated as commercial contracts of a state-owned enterprise. Article 139 becomes relevant mainly in

relation to dispute settlement, particularly the inclusion of arbitration clauses involving public and state property.

The Delphi findings reveal that although domestic and international legal challenges are significant, institutional and structural challenges exert the greatest impact on implementation. These include weaknesses in governance, fragmented decision-making, lack of supplementary regulations, and limited administrative capacity. The analysis also indicates divergent priorities between the contracting parties: the host state emphasizes domestic legal certainty and sovereignty-related risks, whereas investors stress implementation constraints, contractual flexibility, and protection under international investment law.

These results suggest that legal authorization alone is insufficient. Effective implementation of PSCs requires parallel improvements in institutional capacity, regulatory clarity, and adaptive contractual mechanisms to balance long-term field productivity with risk management for both parties.

5. Conclusion

I This study concludes that the authorization of PSCs in joint oil and gas fields under Article 44(a) of the Seventh Five-Year Development Plan Act marks a pivotal shift in Iran's upstream contractual regime. Contrary to common assumptions, this authorization does not inherently conflict with Iran's constitutional and statutory framework and can, if properly interpreted, address the inefficiencies of prior service-type contracts in joint field development.

The main challenges lie not in the legality of PSCs as such, but in contract drafting, interpretation of statutory clauses, design of dispute resolution mechanisms, and the absence of coherent supplementary regulations. Moreover, the predominance of institutional and structural challenges highlights the need for reforms in governance and policy implementation alongside legal clarification.

Despite limitations arising from the novelty of the authorization and lack of practical experience, this research provides a foundational legal analysis to guide policymakers and contract designers in developing a localized PSC model aligned with Iran's legal system and strategic objectives.

Keywords: Upstream Contracts, Production Sharing, Joint Field, Article 77 of the Constitution, Article 139 of the Constitution.

قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک: تحلیل حقوقی بند (الف) ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت

دانشجوی دکتری مدیریت قراردادهای بین‌المللی نفت و گاز، دانشکده
حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

ایمان جهاننداری *

عضو هیئت علمی گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق
و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

عباس کاظمی نجف‌آبادی

چکیده

قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران برای نخستین بار به‌طور صریح انعقاد قراردادهای مشارکت در تولید را در میادین مشترک نفت و گاز مجاز اعلام کرده است. با وجود اهمیت این تحول، ابهاماتی درباره ماهیت حقوقی این قراردادها، هدف قانون‌گذار، نسبت آن با اصول ۷۷ و ۱۳۹ قانون اساسی، مفهوم «بدون واگذاری مالکیت» و محدودیت آن به میادین مشترک وجود دارد. این پژوهش با هدف تحلیل حقوقی بند (الف) ماده ۴۴ و شناسایی الزامات و چالش‌های اجرایی آن انجام شد. روش تحقیق ترکیبی است؛ ابتدا متن قانون و اسناد بالادستی از طریق تحلیل محتوای حقوقی بررسی و سپس با استفاده از روش دلفی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۱۲ نفر از خبرگان، چالش‌های حقوقی شناسایی شد. یافته‌ها نشان می‌دهد قرارداد مشارکت در تولید، قرارداد عهدي و مبتنی بر تعهد به نتیجه است که انتقال مالکیت مخزن را در پی ندارد و اصول ۷۷ و ۱۳۹ قانون اساسی الزام تصویب مجلس را شامل نمی‌شود. مجوز قانونی، ظرفیت اجرای این قراردادها را دارد مشروط بر تفسیر درست قیود و تدوین مقررات تکمیلی. همچنین نتایج پژوهش میدانی نشان می‌دهد هرچند چالش‌های حقوقی اهمیت دارند، چالش‌های نهادی و ساختاری بیشترین تأثیر را بر روند اجرای قراردادها دارند و اصلاح چارچوب‌های حقوقی به تنهایی کافی نیست.

واژگان کلیدی: قراردادهای بالادستی، مشارکت در تولید، میدان مشترک، اصل ۷۷ قانون اساسی، اصل ۱۳۹ قانون اساسی.

مقدمه

به موجب دومین قانون نفت^۱، الگوی توسعه ذخایر هیدروکربوری در ایران به طور رسمی در قالب «قراردادهای خدمت»^۲ تثبیت گردید. بعد از انقلاب اسلامی ایران و توقف طولانی توسعه میادین، دولت از سال ۱۳۷۴ مدل «بیع متقابل»^۳ را که نوعی قرارداد خدمت محسوب می شود برای توسعه میادین به کار گرفت. اما بیع متقابل با محدودیت هایی جدی مواجه بود از جمله ناپیوستگی اکتشاف و توسعه، عدم حضور مؤثر سرمایه گذار در تولید، ناتوانی در تطبیق شرح کار با رفتار واقعی مخزن، سقف گذاری خشک هزینه ها و محدودیت بازپرداخت، طراحی صرفاً برای میادین کشف شده، زمان بر بودن تصمیم گیری ها و نبود انعطاف نسبت به شرایط بازار جهانی.^۴ به همین دلیل، در سال ۱۳۹۲ کمیته ای برای بازنگری الگوی قراردادی تشکیل شد و در نهایت الگوی جدید قراردادهای نفتی ایران^۵ به تصویب هیات دولت رسید.

پس از گذشت نه سال از تصویب الگوی جدید قراردادهای نفتی موسوم به آی پی سی و انعقاد یازده^۶ قرارداد، با وجود تأکیده های مکرر قانون گذار و اسناد بالادستی^۷ اهداف

۱. قانون نفت (۱۳۵۳)، مجلس شورای ملی، بند ۲ ماده ۳.

2. Risk Service Contracts (RSCs).

3. Buy Back Contract (BBC).

۴. سید مهدی حسینی، *مدل جدید قراردادهای نفتی ایران* (تهران: گزارش ارائه شده به معاونت حقوقی ریاست جمهوری، اردیبهشت ۱۳۹۴) ص ۳۸.

5. Iran Petroleum Contract (IPC).

۶. توسعه میادین نفتی آبان و پایدار غرب؛ بخش B فاز ۱۱ پارس جنوبی؛ میادین نفتی سپهر و جفیر؛ یاران؛ لایه های نفتی پارس جنوبی؛ شادگان؛ کوپال؛ چشمه خوش، دالپری و پایدار شرق؛ سهراب، چنگوله؛ فاز دو میدان آذر.

۷. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "ب" و "ج" ماده ۱۴. قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۹)، مجلس شورای اسلامی، بند "الف" ماده ۱۲۵ و تبصره آن؛ ماده ۱۲۶؛ بند "ب" ماده ۲۲۹.

قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (۱۳۹۱)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۳ بند "ت" ماده ۳.

سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲)، مقام معظم رهبری، ماده ۱۴.

قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) (۱۳۹۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "ی" ماده ۱.

سیاست های کلی برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴)، مقام معظم رهبری، ماده ۱۲.

پیش‌بینی شده به‌ویژه در زمینه توسعه میادین مشترک تحقق نیافته است. از این‌رو پیرو ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم^۱، قانون برنامه هفتم^۲ برای نخستین بار و به طور صریح، انعقاد قراردادهای مشارکت در تولید^۳ در میادین مشترک را مجاز اعلام کرد.

این مجوز قانونی بدون تعیین جزئیات اجرایی، ابهاماتی به همراه دارد از جمله ماهیت حقوقی قرارداد مشارکت در تولید، هدف قانون‌گذار از صدور مجوز و محدودیت آن به میادین مشترک، چالش‌های قانونی با اصول ۷۷ و ۱۳۹ قانون اساسی، مفهوم قید «بدون واگذاری مالکیت» و نحوه تدوین شرایط عمومی و الگوی قرارداد که هدف این مقاله، تحلیل حقوقی این مجوز و پاسخ‌گویی به این ابهامات است.

مرور پیشینه‌ها

در سال‌های اخیر، بهره‌برداری از میادین مشترک نفت و گاز در ایران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اولویت‌های استراتژیک توسعه اقتصادی مطرح شده است و اسناد بالادستی کشور از جمله برنامه پنج‌ساله هفتم، بر ضرورت افزایش تولید و استفاده از قراردادهای مشارکت در تولید تأکید دارند. بر اساس ادبیات پژوهشی موجود، مدل‌های مختلف قراردادی می‌توانند نیازهای دولت را در شرایط اقتصادی و سیاسی متغیر برآورده ساخته و نقش مؤثری در تعاملات بین‌المللی ایفا کنند؛ چنان‌که طباطبایی^۴ و منتظر و ابراهیمی^۵ بر

قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۵)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۱ بند "ج" ماده ۴۸.

شرایط عمومی، ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفت و گاز (۱۳۹۵)، هیات وزیران، مقدمه تصویب نامه؛ بند "الف" تبصره اصلاحی ماده ۲.

۱. سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم (۱۴۰۱)، مقام معظم رهبری، ماده ۸.

۲. قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، (۱۴۰۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "الف" ماده ۴۴.

3. Productio Sharing Agreement (PSA).

۴. سیدحسین طباطبائی، «آیا قراردادهای مشارکت در تولید برای صنعت نفت ایران مفید است؟»، پژوهش‌های حقوق خصوصی، دوره ۱، شماره ۲، (۱۳۹۲)، ص ۹۹.

۵. مهدی منتظر و سیدنصرالله ابراهیمی، «جایگاه قراردادهای بیع متقابل در پروژه‌های بالادستی نفت و گاز ایران و مقایسه آن با قراردادهای مشارکت در تولید»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۰، شماره ۴۹، (۱۳۹۲)، ص ۲۳۰.

اهمیت تطبیق‌پذیری الگوهای قراردادی با نیازهای کشور تأکید کرده‌اند. همچنین مطالعاتی مانند امین‌زاده و دهکردی^۱، امانی و حمیدزاده^۲ و منظور و همکاران^۳ نشان می‌دهند که طراحی دقیق قرارداد و نظارت مستمر بر اجرای آن می‌تواند تضمین‌کننده منافع اقتصادی و کاهش‌دهنده ریسک‌های مالی و عملیاتی باشد.

ادبیات داخلی در حوزه اصلاحات قانونی و طراحی ساختارهای مالی نیز بر اهمیت انعطاف‌پذیری مدل‌های قراردادی و نقش آن‌ها در کاهش تضاد منافع و افزایش بهره‌وری تأکید می‌کند؛ از جمله پژوهش‌های ابراهیمی و کهن‌هوش‌نژاد^۴، کاظمی نجف‌آبادی^۵، توکلی و همکاران^۶ و کاوسی و همکاران^۷. در این میان، مقایسه مدل مشارکت در تولید با بیع متقابل نیز بیانگر برتری این مدل از نظر ریسک کمتر، بازدهی اقتصادی بیشتر و سازگاری بالاتر با نظام حقوقی ایران است (عیوضلو و همکاران^۸؛ بهمنی و آراین^۹؛ بیاتی و

۱. الهام امین‌زاده و پیمان آقابابایی دهکردی، «بررسی قرارداد مشارکت در تولید و مقایسه کارایی آن با بیع متقابل»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۷۸، شماره ۸۷، (۱۳۹۳)، ص ۲۷.
۲. مسعود امانی و محمدحسین حمیدزاده، «تحلیل حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید در صنایع بالادستی نفت و گاز و قابلیت اعمال آن در حقوق ایران»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، دوره ۱۶، شماره ۱، (۱۳۹۴)، ص ۱۷۵.
۳. داوود منظور؛ مسعود امانی و روح‌الله کهن‌هوش‌نژاد، «بررسی جایگاه حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید در قوانین نفت کشور»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۴، شماره ۱۵، (۱۳۹۴)، ص ۲۱۲.
۴. سیدنصرالله ابراهیمی و روح‌الله کهن‌هوش‌نژاد، «چالش‌های قانونی استفاده از قراردادهای مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز ایران»، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۷۹، (۱۳۹۵)، ص ۱۵۲.
۵. عباس کاظمی نجف‌آبادی، «مالکیت نفت در قراردادهای نفتی بین‌المللی از منظر حقوق خصوصی»، پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۵، شماره ۱۸، (۱۳۹۶)، ص ۱۶۱.
۶. محمد توکلی، ولی‌الله آئینه‌نگینی و عادل بهرامی، «بررسی و تجزیه و تحلیل نظام مالی قراردادهای مشارکت در تولید»، مطالعات حقوق انرژی، دوره ۲، شماره ۲، (۱۳۹۵)، ص ۲۷۶.
۷. شراره کاوسی، محمدعلی فلاحتی و محمدجواد رزمی، «مقایسه تطبیقی توزیع منافع بین طرفین قراردادهای نفتی بیع متقابل، مشارکت در تولید و قراردادهای جدید نفتی ایران: مطالعه موردی میدین سروش و نوروز»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۷، شماره ۲۶، (۱۳۹۷)، ص ۱۱۷.
۸. رضا عیوضلو، محمد صیادی و مسعود خادمی، «ارزیابی مقایسه‌ای عامل ریسک شرکت ملی نفت ایران در قراردادهای IPC، بیع متقابل و مشارکت در تولید»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۸، شماره ۲۹، (۱۳۹۷)، ص ۱۶۴.
۹. محمدعلی بهمنی و محمد آراین، «مشروعیت استفاده از قرارداد مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران با بهره‌گیری از ظرفیت قانون معادن»، دوفصلنامه پژوهشنامه حقوق اسلامی، دوره ۲۰، شماره ۲، پیاپی ۵۰، (۱۳۹۸)، ص ۶۲۸.

همکاران؛^۱ سید مرتضی حسینی و همکاران؛^۲ امامی میبدی و همکاران.^۳ تجربه موفق اقلیم کردستان عراق در جذب سرمایه، افزایش تولید و حفظ منافع ملی نیز نمونه‌ای قابل توجه از کارآمدی قراردادهای مشارکت در تولید به‌ویژه در میادین مشترک محسوب می‌شود.^۴ در سطح بین‌المللی نیز قراردادهای مشارکت در تولید به‌عنوان یکی از کارآمدترین چارچوب‌های توسعه‌ای برای میادین نفت و گاز شناخته شده‌اند. مطالعاتی مانند های و پینگ‌پینگ^۵ بر نقش تعیین‌کننده نظام حقوقی مقتدر، شفافیت قراردادی و بازنگری مستمر تأکید دارند. همچنین پژوهش دیرانی و پونومارنکو^۶ نشان می‌دهد که کارایی این قراردادها به عوامل نهادی، اقتصادی و فنی وابسته بوده و انتقال فناوری و انعطاف‌پذیری نقش مهمی در موفقیت آن‌ها دارد. پژوهش‌های حسن و همکاران^۷ و بهمئی و افشار^۸ نشان می‌دهند با وجود چالش‌هایی از جمله ریسک‌های سیاسی و محدودیت‌های نهادی، این قراردادها

۱. محمدحسین بیاتی، محمدصادق جاودان و سجاد رجبی، «تطبیق قواعد فقهیه با قرارداد مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، دوره ۲۰، شماره ۸۰، (۱۳۹۹)، ص ۱۵۴.

۲. راحله سید مرتضی حسینی، بهرام تقی‌پور و آرزو ملک‌شاه، «انتقال مالکیت در قرارداد مشارکت در تولید و قاعده نفی سبیل با تکیه بر آرای امام خمینی (س)»، پژوهشنامه متین، دوره ۲۳، شماره ۹۰، (۱۴۰۰)، ص ۱۲۱.

۳. علی امامی میبدی، مهریار داشاب، فیصل عامری، علی مقدم ابریشمی و معصومه اکبری بیرگانی، «بررسی مقایسه‌ای قراردادهای بین‌المللی خدماتی و مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران و جمهوری عراق از منظر کارآیی اقتصادی قراردادها»، پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، دوره ۲۱، شماره ۴، (۱۴۰۰)، ص ۳۰.

۴. محمد بهنام و محمدحسین زارعی، «تحلیل قراردادهای مشارکت در تولید در پرتو منافع کشورهای میزبان و شرکت‌های نفتی بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره ۵، شماره ۵، (۱۴۰۲)، ص ۱۸۱.

5. Hai Yan & Zhou Pingping, "Terms of Production Sharing Contracts in International Oil and Gas Cooperation and China's Optimization Path", Sryahwa Publications, Vol. 7, No. 1, (2024), p. 33.

6. Dirani, Fatima & Ponomarenko, Tatiana, "Contractual Systems in the Oil and Gas Sector", Energies, Vol. 14, No. 17, (2023), p. 11.

7. Shafiqul Hassan, Yusuff Jelili Amuda, Mohsin Dhali, and Saghir Munir Mehar, "Contract Structure of Production Sharing Agreement by International Oil Company in Exploration of Petroleum Resources in Developing Countries", International Journal of Energy Economics and Policy, Vol. 13, No. 3, (2023), p. 13..

8. Mohammad Ali Bahmaei and Ehsan Afshar, "New Iran's Petroleum Contract 'IPC' in Comparison with Buy-back and Production Sharing Agreement", Energy Strategy Reviews, Vol. 57, Article 101599, (2025), p. 16.

همچنان برای شرکت‌های بین‌المللی جذاب هستند. افزون بر این، نتیجه مطالعه آیو و/یجو^۱ نیز نشان می‌دهند که بازنگری مبتنی بر حسن نیت می‌تواند توازن لازم میان اقتدار دولت میزبان و اطمینان سرمایه‌گذار را برقرار کند؛ موضوعی که تجربه اقلیم کردستان عراق نیز با تأکید بر توزیع متعادل ریسک و حفظ مالکیت دولتی آن را تأیید می‌کند.

در ادبیات موجود، تمرکز اصلی پژوهش‌ها بر توجیه مزایا و جذابیت قرارداد مشارکت در تولید بوده است؛ به‌ویژه اینکه این الگو می‌تواند سرمایه‌گذار خارجی را بهتر جذب کند، ریسک‌ها را منصفانه‌تر توزیع نماید و منافع طرفین را به گونه‌ای مؤثرتر تأمین کند. این خط پژوهشی، هرچند برای اثبات کارآمدی مدل مشارکت در تولید اهمیت داشته، اما اکنون با توجه به اینکه قانون برای نخستین بار پس از دهه‌ها، مجوز استفاده از قرارداد مشارکت در تولید را صادر کرده است، دیگر برای پاسخ‌گویی به نیازهای سیاست‌گذاری و قراردادی کافی نیست.

در شرایط جدید، خلأ پژوهشی از «تبیین مزایای قرارداد مشارکت در تولید» به «توضیح ماهیت و اقتضائات حقوقی آن» منتقل شده است. از این‌رو ضرورت این پژوهش در آن است که با تحلیل مبانی حقوقی مجوز صادرشده در برنامه هفتم پیشرفت؛ ماهیت، ابهامات و چالش‌های قرارداد مشارکت در تولید در میادین مشترک را روشن سازد و بدین ترتیب به برطرف شدن خلأ موجود کمک کرده و زمینه لازم برای طراحی الگوی قراردادی بومی و منطبق با نظام حقوقی ایران را فراهم آورد.

روش‌شناسی

این پژوهش با هدف تحلیل حقوقی بند (الف) ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران و شناسایی چالش‌های حقوقی و نهادی مربوط به اجرای مجوزهای مندرج در آن، با رویکردی ترکیبی و دو مرحله‌ای طراحی شده است. این رویکرد امکان می‌دهد

1. Ayo, Tosin Ezekiel & Ojo, Aderonke Abimbola, "Renegotiation Versus Stabilisation Clauses in Production Sharing Agreements (PSAs) and the Sovereign Rights of Host Countries: A Legal Appraisal", International Journal of Research in Engineering, Humanities and Culture, Vol. 10, No. 2, (2023), p. 118.

که هم ابعاد حقوقی بند به طور دقیق تبیین شود و هم چالش‌های عملیاتی آن با اتکا بر نظر خبرگان شناسایی و اولویت‌بندی گردد.

در مرحله نخست، تحلیل حقوقی بند (الف) ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت با بهره‌گیری از روش تحلیل محتوای حقوقی انجام شد. در این مرحله، متن قانون و مقررات مرتبط شامل اصول قانون اساسی، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی، آیین‌نامه‌ها و سایر اسناد بالادستی حوزه نفت به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفت. تحلیل انجام‌شده بر شناسایی عناصر کلیدی بند الف ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم استوار است. نتایج این مرحله، چارچوب نظری و مبنای تحلیلی پژوهش را شکل داد و زمینه شناسایی چالش‌های پیش روی اجرای مجوز قانونی را فراهم کرد.

در مرحله دوم، با توجه به نوآوری مقررات بند (الف) و نبود سابقه اجرایی قابل استناد، از روش دلفی برای شناسایی و اعتبارسنجی چالش‌ها استفاده شد. این مرحله شامل دو بخش است: در بخش نخست، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۱۵ نفر از خبرگان حوزه قراردادهای بالادستی نفت انجام شد. انتخاب خبرگان به روش هدفمند صورت گرفت و معیارهای انتخاب شامل سابقه فعالیت حقوقی، تجربه قراردادنویسی و مشارکت در طراحی مقررات بالادستی است. مصاحبه‌ها با پرسش‌های باز انجام شد و داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از تحلیل مضمون طبقه‌بندی شد. تحلیل داده‌ها منجر به استخراج مجموعه‌ای از چالش‌های حقوقی، نهادی و ساختاری مرتبط با اجرای مجوزهای بند (الف) شد.

در بخش دوم مرحله دوم، یافته‌های بخش نخست در قالب پرسشنامه‌ای ساختاریافته و بسته تدوین شد و برای امتیازدهی مجدد در اختیار همان پانل خبرگان قرار گرفت که ۱۱ نفر از خبرگان پرسشنامه را تکمیل کردند. خبرگان هر یک از چالش‌ها را بر اساس شاخص‌های اهمیت بر اجرای بند (الف) در طیف لیکرت ارزیابی (خیر [۱]؛ کم [۲]؛ متوسط [۳]؛ زیاد [۴]؛ خیلی زیاد [۵]) کردند. داده‌های حاصل از این مرحله با استفاده از شاخص‌های آماری رتبه‌بندی شدند.

در روش دلفی، اندازه پنل خبرگان معمولاً محدود بوده و انتخاب آن بیش از آنکه تابع قواعد آماری باشد، به میزان تخصص و تجربه اعضای پنل وابسته است. در بسیاری از

مطالعات، حضور حدود ۱۰ تا ۱۸ نفر خبره برای تشکیل پنل دلفی مناسب ارزیابی شده و حتی در برخی پژوهش‌ها تعداد ۱۰ تا ۱۵ نفر برای دستیابی به اجماع تخصصی، کفایت می‌کند. از این‌رو مشارکت ۱۴ نفر از خبرگان در مرحله مصاحبه و تکمیل پرسشنامه دلفی توسط ۱۱ نفر از آنان در این پژوهش، با رویه رایج در مطالعات مبتنی بر روش دلفی و همچنین محدود بودن جامعه متخصصین این حوزه در کشور همخوانی داشته و برای دستیابی به اجماع خبرگان در موضوع مورد بررسی کفایت دارد.

به طور کلی، روش‌شناسی این پژوهش مبتنی بر تلفیق تحلیل حقوقی و روش دلفی سیستماتیک است. این رویکرد امکان می‌دهد که پژوهش ضمن تحلیل حقوقی مجوز قانون، چالش‌های حقوقی اجرای بند (الف) ماده ۴۴ را به صورت معتبر و کاربردی شناسایی و اولویت‌بندی کند و نتایج حاصل، هم از نظر علمی معتبر و هم برای سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران صنعت نفت قابل استفاده باشد.

یافته‌ها

در این بخش ابتدا مجوز قانونی از منظر حقوقی مورد تحلیل قرار می‌گیرد و سپس نتایج حاصل از پژوهش میدانی ارائه می‌شود.

۱. تحلیل حقوقی عناصر بند الف ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت

در این بخش، ابتدا ابعاد اصلی مجوز قانونی بند «الف» ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت شناسایی و معرفی می‌شوند و سپس تحلیل حقوقی آن‌ها ارائه می‌گردد. این ابعاد شامل موارد زیر هستند:

1. Keeney, Sinead; Hasson, Felicity & McKenna, Hugh, *The Delphi Technique in Nursing and Health Research* (UK: Wiley Blackwell, 2011).
- Linstone, Harold & Turoff, Murray, *The Delphi Method: Techniques and Applications* (New Jersey: New Jersey Institute of Technology, 2002).
- Okoli, Chitu & Pawlowski, Suzanne D, "The Delphi Method as a Research Tool: An Example, Design Considerations and Applications", *Information & Management*, Vol. 49, No. 1, (2004), pp.15-29.
- Skulmoski, Gregory James, Hartman, Francis T., and Krahn, Jennifer, "The Delphi Method for Graduate Research", *Journal of Information Technology Education*, Vol. 6, No. 1, (2007), pp.1-21.

* قرارداد مشارکت در تولید چه مفهومی دارد؟

* هدف قانون گذار از اعطای این مجوز چیست؟

* رعایت کدام قوانین و اصول قانون اساسی ضروری است؟

* قید «بدون واگذاری مالکیت» به چه معناست؟

* چرا مجوز محدود به میادین مشترک شده است؟

تحلیل حقوقی این عناصر با هدف روشن کردن چارچوب و الزامات قانونی کشور در زمینه انعقاد قراردادهای مشارکت در تولید و بررسی ظرفیت قانونی اجرای این قراردادها انجام می شود.

۱-۱. تاریخچه قراردادهای مشارکت

صنعت نفت با حفاری اولین چاه نفت در تیتوسویل در پنسیلوانیا آغاز شد^۱ و فعالیت های بالادستی با بهره گیری از ترتیبات امتیازی^۲ در این دوره شروع شد. با تقویت قدرت سیاسی و اقتصادی کشورهای نفت خیز و تصویب قطعنامه های حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی^۳، ترتیبات امتیازی^۴ کنار گذاشته شد و قراردادهای مشارکت در تولید رواج یافت.^۵ هدف اصلی این کشورها تأمین منافع اقتصادی و سیاسی بود.^۶ ریشه این قراردادها به دهه ۱۹۵۰

۱. علی امامی مبدی، مهران امیر معینی و داریوش وافی نجار، اصول و مبانی قیمت گذاری نفت خام در جهان، چاپ دوم (تهران: انتشارات هزاره سوم، ۱۳۹۷) ص ۱۵.

۲. ایران از سال ۱۹۰۱ تا سال ۱۹۵۱ میلادی ۱۴ فقره قرارداد امتیازی منعقد کرد که مهمترین آنها امتیاز نامچه نفت و موم طبیعی معدنی (امتیازنامه داری ۱۲۸۰ ه.ش) و قانون اعطای امتیاز نفت به شرکت نفت انگلیس و ایران محدود (۱۳۱۲ ه.ش) است.

3. Permanent Sovereignty over Natural Resources (UNGA/Res/1803(XVII)-14 Dec 1962).

4. Concession System.

۵. سید نصرالله ابراهیمی و روح الله کهن هوش نژاد، «چالش های قانونی استفاده از قراردادهای مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز ایران»، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۷۹، (۱۳۹۵)، ص ۱۳۸.

۶. مسعود امانی، حقوق قراردادهای بین المللی نفت، چاپ دوم (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۳) ص ۱۰۲.

در بولیوی^۱ و کاربرد جدی آن به دهه ۱۹۶۰ در اندونزی بازمی‌گردد^۲ و سپس در مناطق مختلف جهان گسترش یافت.^۳ این الگو در اندونزی برای جذب سرمایه خارجی بدون واگذاری مالکیت مخزن پدید آمد.^۴ برخی نیز قرارداد کنسرسیوم^۵ ایران را نخستین نمونه از قراردادهای مشارکت در صنعت نفت می‌دانند.^۶

در دهه ۱۹۶۰، ایران و اندونزی الگوهای متفاوتی از قراردادهای مشارکت ارائه کردند؛ اندونزی بر کنترل گسترده دولت و افزایش سهم درآمدی خود تأکید داشت و ایران مشارکت ۳۰ تا ۵۰ درصدی شرکت‌های خارجی را در قالب شرکت‌های مختلط^۷ (پس از مرحله اکتشاف) پیش‌بینی کرده بود.^۸ با این حال امروزه بسیاری از کشورها از این الگو استفاده می‌کنند.^۹

۱. سیدحسین موسوی، تحلیل حقوقی الگوی قراردادهای خدمت در بخش بالادستی صنعت نفت و گاز ایران، چاپ دوم (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۹) ص ۶۵.

2. Ghandi A.; Lin C.-Y. Cynthia, "Oil and Gas Service Contracts Around the World: A Review", Energy Strategy Reviews, Vol. 3, (2014), p. 2.

۳. عبدالحسین شیروی، حقوق نفت و گاز، چاپ پنجم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۴۰۰) ص ۳۳۰.

۴. زیگو جانو، قراردادهای نفتی بین‌المللی، ترجمه کاظمی نجف‌آبادی و شیرانی، چاپ اول (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶) ص ۱۲۹.

۵. لایحه قانونی راجع به اجازه مبادله قرارداد فروش نفت و گاز و طرز اداره عملیات آن (۱۳۳۳)، مجلس شورای ملی.

۶. اینکا امور و گبه، قراردادهای اکتشاف و تولید در صنعت نفت و گاز، ترجمه عباس کاظمی نجف‌آبادی و حامد بابایی، چاپ اول (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶) ص ۱۰۹.

۷. لایحه قانونی مربوط بتفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره (۱۳۳۶)، مجلس شورای ملی، مواد ۷، ۶ و ۸.

۸. عباس کاظمی نجف‌آبادی، آشنایی با قراردادهای نفتی، چاپ دوم (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵) ص ۱۴۷.

۹. گروه نویسندگان، راهنمای اقتصاد و تجارت نفت و گاز، چاپ اول (تهران: انتشارات هزاره سوم، ۱۳۹۵) ص ۲۷۸.

با تصویب اولین قانون نفت^۱، ۱۲ فقره قرارداد مشارکت منعقد شد.^۲ در این قانون به شرکت ملی نفت ایران اجازه داده شد که با شرکت‌های خارجی، سرمایه‌گذاری مشترک انجام دهد و مشارکت در تولید داشته باشد ضمن آنکه از سود شرکت‌های طرف قرارداد نیز مالیات اخذ کند.^۳ اولین قرارداد مشارکت با شرکت آجیپ میراریای ایتالیا در قالب دستگاه مشترک^۴ و به صورت مشارکت در منافع^۵ منعقد شد اما سایر قراردادهای مشارکت از الگوی قرارداد آجیپ پیروی نکردند زیرا شرکت‌های آمریکایی به لحاظ مقررات قانونی مالیات بر درآمد ایالات متحده آمریکا اصرار داشتند که مستقیماً و بلاواسطه حق مالکیت^۶ نفت را داشته باشند.^۷ از این رو قراردادها در قالب دستگاه مختلط^۸ و صورت مشارکت منعقد شدند. این نسل از قراردادها با تصویب دومین قانون نفت^۹ منسوخ شدند. وقوع نخستین شوک نفتی در اوایل دهه ۱۳۵۰ و افزایش شدید قیمت نفت، موجب رشد چشمگیر درآمدهای نفتی ایران و تقویت قدرت چانه‌زنی آن در بازار جهانی نفت شد. در آن مقطع، بازار نفت ماهیتی عرضه‌محور داشت و محدودیت عرضه در برابر تقاضای بالا، امکان تعیین شروط قراردادی به نفع تولیدکنندگان را فراهم می‌کرد. همچنین محدود بودن بازیگران اصلی بازار نفت به تولیدکنندگان، شرکت‌های بین‌المللی، اوپک و

۱. لایحه قانونی مربوط بتفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره، (۱۳۳۶)، مجلس شورای ملی،

ماده ۲.

۲. یک فقره در سال ۱۳۳۶، دوفقره در سال ۱۳۳۷، پنج فقره در سال ۱۳۴۳، یک فقره در سال ۱۳۴۴ و سه فقره در سال ۱۳۵۰ شمسی.

۳. مسعود درخشان، «ویژگی‌های مطلوب قراردادهای نفتی: رویکرد اقتصادی - تاریخی به عملکرد قراردادهای نفتی در ایران»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۳، شماره ۹، (۱۳۹۲)، ص ۶۸.

4. Incorporate Joint Venture.

5. Profit Sharing Agreement.

6. Equity Right.

۷. محمدعلی موحد، تاملات، چاپ دوم (تهران: انتشارات کتاب پارسه، ۱۴۰۰) ص ۴۱۴.

8. E.g: Joint Structure ~ Unincorporated Joint Venture ~ Consortium.

۹. قانون نفت، (۱۳۵۳)، مجلس شورای ملی، بند ۳ ماده ۳ (به موجب این قانون ۶ فقره قرارداد خدمت ریسکی در ۸ مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد).

مصرف کنندگان عمده، جایگاه ایران را بیش از پیش تقویت کرد؛ از این رو پذیرش الگوی قراردادهای خدمت در آن شرایط تاریخی منطقی بود.

۱-۲. تعریف قرارداد مشارکت در تولید

ایده زیربنایی قرارداد مشارکت در تولید مبتنی بر تلاقی منافع و ظرفیت‌های متفاوت دو طرف است؛ یک طرف مالک منابع نفتی که این مالکیت پس از انعقاد قرارداد نیز ادامه دارد،^۱ اما فاقد تکنولوژی، منابع مالی و (شاید) دسترسی به بازارهای مصرف است و طرف دیگر دارای دانش فنی و فناوری پیشرفته، دسترسی مالی، ظرفیت پذیرش ریسک عملیات نفتی، فناوری مدیریت و شبکه بازاریابی گسترده است که می‌تواند نفت تولیدی را به مصرف کنندگان عمده عرضه کند. ماهیت این قراردادها عمدتاً با فعالیت‌های اکتشافی، توسعه و تولید اولیه میدان‌ها پیوند دارد، اما می‌توان آن‌ها را برای پروژه‌های افزایش برداشت و بهبود بازیافت^۲ در میدان‌های کشف شده^۳ نیز به کار گرفت. تقسیم منافع میان دولت و سرمایه‌گذار بر اساس قدرت چانه‌زنی^۴ و توانمندی‌های طرفین تعیین می‌شود و بسته به شرایط بازار و مذاکرات قابل تعدیل است. یکی دیگر از انگیزه‌های سرمایه‌گذار برای انعقاد قرارداد، افزایش نسبت ذخیره به تولید^۵ و تقویت ارزش اقتصادی حق تولید است.

تحلیل حقوقی قرارداد مشارکت در تولید نمی‌تواند صرفاً بر مبنای عنوان آن انجام شود، بلکه باید بر اساس مجموعه حقوق، تعهدات و آثار حقوقی متقابل طرفین صورت گیرد؛ به این معنا که طرفین در چارچوب رابطه حقوقی مشخص، چه تعهداتی را می‌پذیرند و در ازای آن مستحق چه چیزهایی هستند.

1. Daniel Johnston, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts (Tulsa, Oklahoma: PennWell Publishing Company, 1994). pp. 39-40.

2. Enhanced Oil Recovery (EOR) & Improved Oil Recovery (IOR).

3. Brown Field.

۴. به عنوان نمونه در آخرین وضعیت قراردادهای مشارکت پیش از انقلاب اسلامی، سهم دولت ۹۳/۲۵ درصد و سهم

سرمایه‌گذار ۶/۷۵ درصد بود.

5. Reserve to Production (R/P).

در قرارداد مشارکت در تولید، دولت میزبان مهم‌ترین آورده خود یعنی مخزن هیدروکربوری را در اختیار سرمایه‌گذار قرار می‌دهد و با اعطای حق دسترسی به منطقه عملیاتی، اجازه احداث تأسیسات و انجام عملیات اکتشاف، توسعه و تولید، تعهد به مشارکت در تهیه و تصویب برنامه جامع توسعه میدان پس از تحقق کشف تجاری و نیز تعهد به اختصاص سهمی از تولید برای بازیافت هزینه‌ها و پرداخت پاداش خدمات و پذیرش ریسک، تکالیف اساسی خود را ایفا می‌کند.^۱ همچنین دولت می‌پذیرد که در صورت کشف تجاری، حق سرمایه‌گذار برای شناسایی^۲ و ثبت^۳ سهم خود از محصول را به رسمیت بشناسد و مالکیت سرمایه‌گذار بر بخشی از محصول را در نقطه صادرات یا نقطه اندازه‌گیری به سرمایه‌گذار منتقل کند.^۴

در مقابل، سرمایه‌گذار متعهد می‌شود تمامی منابع مالی لازم برای انجام عملیات نفتی را تأمین و ریسک عملیات را بپذیرد؛^۵ حداقل تعهدات اکتشافی را انجام دهد؛ در صورت کشف تجاری، در تهیه برنامه جامع توسعه مشارکت کند؛ عملیات توسعه و تولید را به انجام رساند^۶ و حسب مورد، مبالغی بابت اجاره منطقه عملیاتی، جایزه امضای قرارداد، بهره مالکانه، پاداش دستیابی به تولید معین، حقوق گمرکی، حقوق دولتی و انواع مالیات را پرداخت کند. همچنین او مکلف است از ظرفیت‌های داخلی کشور میزبان استفاده کند و

۱. روح الله کهن هوش نژاد، *بهینه‌سازی قراردادهای نفتی ایران*، چاپ اول (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۹) ص ۶۲.

2. Identification of Oil Reserves (Booking).

3. Flavio G. I. Inocencio, *Production Sharing Agreement: A Global Legal Handbook* (Croydon: United Kingdom: Globe Law and Business Ltd, 2021) p. 6.

4. Apex (Yapen) Ltd.; Perusahaan Pertambangan Minyak dan Gas Bumi Negara (Pertamina), Yapen Block Production Sharing Agreement (Art. 6.1.4), (1999).

5. Repsol YPF Oriente Medio S.A., Production Sharing Agreement (PSA) for the Piramagrun Block with the Kurdistan Regional Government, Iraq, (2011), ResourceContracts.org, Recitals 1. Available at: <https://resourcecontracts.org/contract/ocds-591adf-9311596646>.

6. The World Bank, (2010), *Petroleum Exploration and Production Rights: Allocation Strategies and Design Issues*, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8167-0.p.10>.

بخشی از سهم تولیدی خود را به بازار داخلی کشور میزبان اختصاص دهد.^۱ نکته بنیادین آن است که محور تعهدات در این نوع قراردادها «کشف و تولید تجاری» است و در صورت عدم تحقق آن، هیچ‌یک از طرفین نسبت به دیگری تعهدی نخواهد داشت. بنابراین، استحقاق هر طرف در مقابل تعهدات طرف دیگر، صرفاً با تحقق نتیجه - یعنی کشف و تولید تجاری - به وجود می‌آید^۲ و این قرارداد از حیث ماهیت، «عهدی» است نه «تملیکی».

بدین معنا که انعقاد قرارداد مشارکت در تولید موجب انتقال مالکیت آورده دولت میزبان به سرمایه‌گذار نمی‌شود، بلکه تنها منشأ ایجاد تعهدات متقابل و الزامات حقوقی برای طرفین است.^۳ از این رو به واسطه حق بلامنازع استخراج و بهره‌برداری از مخزن و حق مالکیت بر بخشی از محصول تولیدی، برای طرف دوم قرارداد، حق قراردادی^۴ (مالکیت تلویحی نه مالکیت تصریحی) بر نفت درجا ایجاد می‌شود که آثار آن در دعاوی نفت نمایانگر می‌شود.

۱. روح الله کهن هوش نژاد، *قراردادهای مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران*، چاپ اول (تهران: انتشارات خورسندی، ۱۳۹۶) ص ۲۹.

۲. مسعود امامی، *حقوق قراردادهای بین‌المللی نفت*، چاپ دوم (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۳) صص ۱۳۷-۱۳۳.

۳. مهدی شهیدی، *حقوق مدنی، تشکیل قرارداد و تعهدات*، جلد اول، چاپ چهاردهم (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۸) ص ۸۳.

۴. در دعاوی مرتبط مانند رای جرئی خمکو (ماده ۲۵۵) و پرونده فیلیس در دیوان ایران و آمریکا، داور تصریح کرده است که این حقوق به عنوان حقوق قراردادی مستقل تلقی می‌شوند و ارزش مالی آن‌ها با میزان تولید نفت و جریان نقدی حاصل از فروش آن ارتباط مستقیم دارد.

البته باید به این نکته نیز توجه کرد که در صنعت نفت به دلیل عدم قطعیت‌های ذاتی اکتشاف، سرمایه‌گذار همواره با ریسک «نفرین برنده»^۱ و ناکارآمدی بلندمدت مواجه است.^۲

۳-۱. مبانی و قرائن قانونی جواز قرارداد مشارکت در تولید در حقوق نفت و گاز ایران

با آشکار شدن محدودیت‌های ذاتی قرارداد بیع متقابل، به‌ویژه در توسعه میادین مشترک، قانون‌گذار ایرانی به تدریج و به‌صورت ضمنی از طریق قوانین پراکنده، مجوز استفاده از روش‌های متنوع قراردادی بین‌المللی و انعقاد قرارداد با شرکت‌های داخلی و خارجی را صادر کرده است. این رویکرد با لحاظ الزام به توسعه میادین مشترک، جبران عقب‌ماندگی ناشی از برداشت کشورهای همسایه، افزایش درآمدهای ارزی و با توجه به تجربه تاریخی نامطلوب صنعت نفت ایران در دوره قراردادهای امتیازی از جمله امتیازنامه داری ۱۹۰۱، قرارداد امتیازی ۱۳۳۳ و قرارداد کنسرسیوم ۱۹۵۴، نشان‌دهنده تمایل محتاطانه قانون‌گذار به تنوع‌بخشی به سبد قراردادهای بالادستی و فاصله‌گیری از انحصار الگوی صرفاً خدماتی است.

در این میان، قانون ماده‌واحد نفت دریای خزر^۳ نقش محوری دارد. اعطای اختیار اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری به شرکت ملی نفت ایران، بر توسعه یکپارچه میدان از اکتشاف تا تولید دلالت دارد که با ماهیت قراردادهای بیع متقابل نسل نخست – که صرفاً برای مرحله توسعه طراحی شده‌اند – سازگار نیست. همچنین مشروط

۱. در فرآیندهای مزایده‌ای، برنده مزایده لزوماً دقیق‌ترین برآورد را از ارزش واقعی بلوک یا منبع ندارد، بلکه اغلب خوش‌بینانه‌ترین ارزیابی را ارائه کرده است؛ امری که می‌تواند در ادامه به زیان اقتصادی، کاهش سرمایه‌گذاری یا درخواست بازنگری قرارداد منجر شود (معادل واژه: Winner's Curse).

2. The World Bank, (2010), Petroleum Exploration and Production Rights: Allocation Strategies and Design Issues, Washington, D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-8167-0.p.10.pp.14-20>.

۳. قانون اجازه به شرکت ملی نفت ایران برای اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از میدان‌های نفت و گاز دریای خزر (۱۳۷۹)، مجلس شورای اسلامی، ماده واحد.

کردن بازپرداخت کلیه هزینه‌ها به عواید حاصل از اجرای طرح‌ها و الزام به تصویب توجیه فنی، اقتصادی و مالی در شورای اقتصاد، مؤید آن است که مقصود قانون‌گذار قراردادهای سرمایه‌گذاری یا پیمانکاری بوده و نه قراردادهای امتیازی.

علاوه بر این، لزوم تصویب قراردادهای منعقد شده با دولت‌های خارجی در مجلس شورای اسلامی، قرینه‌ای بر امکان استفاده از ترتیبات بهره‌برداری مشترک نظیر آحادسازی، توسعه و اداره مشترک میدان‌ها است؛ ترتیباتی که با الگوی بومی بیع متقابل نسل نخست، به دلیل فقدان شناسایی بین‌المللی و ناتوانی در پاسخ‌گویی به الزامات اداره و کنترل مشترک، سازگار نیست. برآیند این قرائن نشان می‌دهد که منظور قانون‌گذار از «قراردادهای لازم» در قانون نفت خزر، قرارداد مشارکت در تولید بوده است؛ تفسیری که با شرایط تاریخی تصویب قانون، تجربه کشورهای همسایه و ضرورت تسریع بهره‌برداری از میادین مشترک سازگارتر است. در غیر این صورت، تفسیر جایگزین یا به قرارداد امتیازی – که با قانون نفت وقت تعارض داشته – منتهی می‌شود یا به مشارکت در سرمایه‌گذاری که با ماهیت پیمانکاری مورد نظر قانون‌گذار و بازپرداخت هزینه‌ها از محل عواید تولید همخوانی ندارد و نهایتاً موجب بی‌اثر شدن مجوز قانونی می‌شود.

در ادامه، قانون برنامه چهارم توسعه^۱ فعالیت‌های نفتی را به اکتشاف و توسعه محدود کرده و عملاً ناظر به الگوی قراردادی خدمت بوده است؛ رویکردی که در عمل مبنای شناسایی چارچوب کلی بیع متقابل قرار گرفت و در قانون برنامه پنجم توسعه نیز استمرار یافت.^۲ با این حال، قانون برنامه پنجم با مجاز دانستن صدور پروانه اکتشاف، توسعه و تولید، در کنار شروطی چون حفظ مالکیت دولت و توسعه یکپارچه میدان، امکان استفاده از ترتیبات امتیازی یا لیسانس را نیز به‌طور ضمنی فراهم کرده است.^۳

۱. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "ب" ماده ۱۴.

۲. قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۱ بند "الف" ماده ۱۲۵.

۳. قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۹)، مجلس شورای اسلامی، مواد ۱۲۵ و ۱۲۹.

در نهایت، قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت با هدف جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی به‌ویژه در میادین مشترک، طراحی الگوهای نوین قراردادی و صدور مجوز فعالیت و پروانه بهره‌برداری را مجاز دانسته و با اعطای اختیارات ویژه به وزیر نفت – از جمله تصویب شرایط عمومی قراردادهای نفتی و مستثنی کردن طرح‌های میادین مشترک از شمول قانون مناقصات – مانع حقوقی مؤثری برای استفاده از الگوهای نظیر مشارکت در تولید باقی نگذاشته است.^۱

این رویکرد در عمل نیز تأیید شده است از جمله مذاکرات مربوط به توسعه میدان گازی فرزاد – بی بر اساس الگوی مشارکت در تولید کشور هند که هرچند به دلیل تحریم‌ها متوقف شد، اما دلالت روشنی بر پذیرش این الگو دارد و نیز معرفی رسمی قرارداد مشارکت در تولید به‌عنوان الگوی پیشنهادی برای میادین مشترک و بلوک‌های اکتشافی و توسعه‌ای دریای خزر در همایش سرمایه‌گذاری صنعت نفت در اردیبهشت ۱۴۰۴.

۴-۱. هدف قانون‌گذار

مجوز مقرر در قانون برنامه هفتم پیشرفت ذیل عنوان «تولید و سیاست (دیپلماسی) انرژی» درج شده و قانون‌گذار در ابتدای این ماده، غرض و غایت اساسی خود را تولید حداکثری در جهت تقویت دیپلماسی انرژی، حضور فعال در بازارهای بین‌المللی و مقاوم‌سازی اقتصاد اعلام کرده است. افزون بر این، بند «ب» ماده مزبور بر توسعه صادرات فرآورده‌های نفتی تأکید دارد و بند «ت» نیز در راستای اجرای بند (۱۰) سیاست‌های کلی برنامه هفتم، صراحتاً تبدیل ایران به مرکز مبادلات (هاب) انرژی منطقه را مورد تصریح قرار می‌دهد. در چارچوب توسعه دیپلماسی انرژی، هدف از افزایش تولید صرفاً حداکثرسازی آن نیست، بلکه استفاده از ظرفیت نفت و گاز برای ایجاد پیوندهای اقتصادی و سیاسی پایدار با کشورهای منطقه و جهان است.

۱. قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (۱۳۹۱)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۳ بند "ت" ماده ۳.

دیپلماسی انرژی زمانی مؤثر است که ایران با وابسته‌سازی کشورها به انرژی خود، شبکه‌ای از منافع مشترک ایجاد کند که در شرایط حساس مانند تحریم‌ها بازدارنده^۱ و مانع اجماع بین‌المللی باشد و این زمانی حاصل می‌شود که ایران در حجم تولید، پایداری عرضه و ترانزیت، جایگاه قابل اتکا در بازارهای منطقه‌ای و جهانی داشته باشد. تحقق این هدف نیازمند امنیت سرمایه‌گذاری،^۲ سرمایه‌گذاری خارجی و دسترسی به فناوری‌های نوین و مدیریت برای توسعه میادین است که در حال حاضر به‌طور کامل فراهم نیست. شرکت‌های بین‌المللی نفتی منابع مالی و فناوری روز را دارند، اما ورود آنها مستلزم شرایط رقابتی، ثبات قراردادی و مشوق‌های مناسب است.

قراردادهای خدمت عمده‌تأ برای کشورهای مناسب هستند که از قدرت چانه‌زنی بالایی برخوردارند و می‌توانند از موضعی قوی با شرکت‌های خارجی مذاکره کنند. این نوع قراردادهای ماهیتی یک‌جانبه دارند و آزادی عمل پیمانکار در آنها محدود است. از این‌رو در شرایطی که کشور میزبان در موضع ضعف نسبی قرار دارد یا بازار نفت ماهیتی تقاضامحور پیدا می‌کند، استفاده از قراردادهای خدمت قادر به تأمین جذب سرمایه‌گذاری بلندمدت و توسعه پایدار زیرساخت‌های نفتی نخواهد بود. با این حال، کشورهای در حال توسعه‌ای مانند مکزیک، برزیل، شیلی، پرو، کلمبیا و اکوادور و همچنین کشورهای کمتر توسعه‌یافته‌ای مانند ایران، عراق، ونزوئلا، بولیوی و تانزانیا از جمله کشورهایی هستند که هنوز از قراردادهای خدمت در صنعت نفت استفاده می‌کنند.^۳

در مقابل، کشورهای توسعه یافته شرایط متفاوتی دارند؛^۴ زیرا بخش نفت سهم اندکی در اقتصاد آنها دارد و وجود نظام‌های مالیاتی پیشرفته، امکان مدیریت و کنترل مؤثر

۱. مانند معافیت موقت برای کشورهایی وارد کننده نفت ایران (OFAC FAQ 255-259)، میدان گازی Rhum در دریای شمال (OFAC Iran Sanctions – Specific Licenses)، معافیت واردات برق و گاز از ایران به عراق (OFAC Iran Sanctions Policy Notices).

2. Allianz Trade, (2025), Country Risk Ratings — September 2025 Review. (Iran Rank :D = (High Risk))

3. <https://www.resourcecontracts.org>.

۴. محمد ساردوئی نصب و علی زندی، تحلیل حقوقی قراردادهای امتیازی مدرن نفت و گاز با تأکید بر مجوزهای نفت و گاز انگلستان، چاپ اول (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۷) ص ۱۷.

درآمدهای نفتی را فراهم می‌سازد. این کشورها عمدتاً از قراردادهای امتیازی یا لیسانس استفاده می‌کنند که نیازی به انتقال گسترده فناوری ندارد و با توجه به بزرگی اقتصاد و سهم ناچیز نفت، کنترل منافع حاصل از منابع هیدروکربوری از طریق سازوکارهای مالیاتی به‌خوبی امکان‌پذیر است.

در شرایط کنونی بسیاری از کشورها به دنبال الگوهای قراردادی هستند که ضمن اعطای آزادی عمل بیشتر به پیمانکار، منافع ملی کشور میزبان را نیز حفظ کند. قرارداد مشارکت در تولید نمونه‌ای متعادل از این رویکرد است که امکان سرمایه‌گذاری بلندمدت و مدیریت پایدار میادین نفتی را فراهم می‌آورد. در سطح جهانی، بخش عمده‌ای از کشورهای دارای ذخایر نفتی به‌ویژه در غرب آسیا و شمال آفریقا، از این نوع قرارداد بهره می‌برند؛ کشورهایی مانند آذربایجان، افغانستان، روسیه، ترکمنستان، گرجستان، اردن، لبنان، لیبی، قطر، سوریه و یمن نمونه‌هایی از این الگو به‌شمار می‌روند.

با توجه به شرایط فعلی بازار جهانی نفت و عدم سرمایه‌گذاری و استهلاک زیرساخت‌های صنعت نفت ایران، پرسش‌های اساسی متعددی مطرح می‌شود: آیا منابع مالی کافی برای توسعه میادین نفتی در اختیار داریم؟ آیا فناوری و دانش فنی لازم برای توسعه این میادین وجود دارد؟ آیا از منابع انسانی متخصص و توان مدیریتی کافی برای اجرای پروژه‌های پیچیده نفتی برخوردار هستیم؟ و آیا توان پذیرش ریسک‌های عملیاتی و مالی صنعت نفت را داریم؟ پاسخ به مجموعه این پرسش‌ها به این صورت که توانایی‌های موجود در داخل کشور وجود دارد اما نکته اینجاست که داشته‌های داخلی کشور برای توسعه بهینه میادین نفتی کافی نیست. برای نمونه مدیریت سرمایه‌گذاری و کسب و کار شرکت ملی نفت ایران در کتاب فرصت‌های سرمایه‌گذاری و تامین مالی در طرح‌های شرکت ملی نفت ایران^۱ برای توسعه ۴۸ میدان نفتی ۴۰،۹۵۵ میلیون دلار سرمایه، برای توسعه ۳۵ میدان گازی ۵۶،۷۵۷ میلیون دلار سرمایه و برای ۲۳ بلوک اکتشافی ۲،۹۹۰ میلیون دلار سرمایه و در مجموع به ۹۹،۵۵۵ میلیون دلار سرمایه‌گذاری را برآورد کرده است که خارج از توان ظرفیت‌های داخلی است و در صورت تحقق ۱.۳ میلیون بشکه نفت

۱. نشر روابط عمومی شرکت ملی نفت ایران، چاپ دوم، اردیبهشت ۱۴۰۴.

خام در روز و ۵۰۰ میلیون متر مکعب گاز در روز به ظرفیت کشور اضافه می‌کند و همین واقعیت و منافع قابل حصول، ضرورت استفاده از قراردادهای مشارکت در تولید را به عنوان یک راهکار واقع‌بینانه و کارآمد، به روشنی نشان می‌دهد.

باید توجه داشت که سرمایه‌گذار خارجی برای ورود به یک طرح سرمایه‌گذاری، علاوه بر ارزیابی سود مورد انتظار و ریسک‌ها، میزان سازگاری پروژه با الزامات حاکمیتی و برنامه‌های راهبردی خود، برخورداری از استراتژی خروج با حداقل هزینه^۱ و همچنین امکان حضور بلندمدت، مشارکت مستقیم در تولید^۲ و شناسایی ذخایر^۳ را مدنظر قرار می‌دهد که در بسیاری از مدل‌های خدمت، محدود است. این در حالی است که هدف‌گذاری‌های جهانی و تحولات سمت تقاضای بازار در راستای گذار از انرژی‌های فسیلی به انرژی‌های پاک می‌تواند به تضعیف و حتی زوال مزیت نسبی ایران در تولید منابع هیدروکربوری منجر شود. به خاطر داشته باشیم که از حدود ۲۳۶ میدان کشف شده، حدود ۹۹ میدان در حال تولید است و یا قرارداد توسعه دارد.^۴

۵-۱. مبانی و چارچوب حقوقی

مجوز قانون برنامه هفتم به رعایت قوانین جاری کشور که یک حکم عام و مطلق است و اصل ۷۷ قانون اساسی که یک حکم خاص و مقید برای قراردادهای بالادستی و خارجی دولت است، مشروط شده است. رعایت قوانین به معنای الزام همه اقدامات و تصمیم‌گیری‌ها به تطابق با مجموعه مقررات و قواعد حقوقی جاری کشور است. این الزام شامل قانون اساسی، تمامی قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی،^۵ آیین‌نامه‌ها و

۱. سخنرانی اصغر فخریه کاشان با موضوع «ملزومات و ملاحظات تامین مالی پروژه»، ۱۳۹۸/۰۵/۲۷.

۲. محمدعلی موحد، *تأملات*، چاپ دوم (تهران: انتشارات کتاب پارسه، ۱۴۰۰) ص ۴۱۶.

۳. عباس کاظمی نجف‌آبادی و دیگران، «شناسایی ذخایر نفتی توسط شرکت‌های اکتشاف و تولید ایرانی»، مطالعات حقوق انرژی، دوره ۱۰، شماره ۱، (۱۴۰۳)، ص ۹۰.

4. S & P Global, (2024, March), Iran General Hydrocarbon Fields map. S & P Global Commodity Insights.

۵. مانند: قانون نفت (۱۳۶۶)؛ قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی (۱۳۷۶)؛ قانون اجازه به شرکت ملی نفت ایران جهت اجرای طرح‌های اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری از میدان‌های نفت و گاز دریای خزر (۱۳۷۹)؛

دستورالعمل‌های اجرایی،^۱ سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری^۲ و سایر مقررات لازم‌الاجرا است.

جایگاه اصل ۷۷ قانون اساسی در قراردادهای بالادستی صنعت نفت با تفسیرهای متفاوتی همراه است و تبیین آن برای فهم حدود مداخله مجلس در این قراردادها ضرورت دارد. برخی صاحب‌نظران،^۳ شمول اصل ۷۷ بر قراردادهای مشارکت در تولید را محل چالش دانسته‌اند، هرچند ارتباط مستقیم آن با قراردادهای میادین مشترک را محل تردید می‌دانند. به‌طور کلی ماهیت قراردادهای مشارکت در تولید و سایر قراردادهای بالادستی، از آنجا که توسط شرکت ملی نفت ایران به‌عنوان شخصیت حقوقی مستقل و در قالب روابط تجاری منعقد می‌شوند، معمولاً از مصادیق قراردادهای بین‌المللی موضوع اصل ۷۷ محسوب نمی‌شوند.

بر اساس رویه تفسیری شورای نگهبان، مفهوم «قرارداد بین‌المللی» ناظر بر روابط دولت-دولت یا دولت-سازمان بین‌المللی است، نه قراردادهای تجاری میان شرکت‌های دولتی ایران و اشخاص حقوقی خارجی اعم از خصوصی یا دولتی دارای شخصیت حقوقی مستقل.^۴ در همین راستا شورا در نظریات متعدد خود قراردادهای مالی، بانکی، تسلیحاتی

قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی (۱۳۸۰)؛ قانون برگزاری مناقصات (۱۳۸۳)؛ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (۱۳۸۶)؛ قانون اصلاح قانون نفت (۱۳۹۰)؛ قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (۱۳۹۱)؛ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) (۱۳۹۳)؛ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (۱۳۹۴)؛ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور (۱۳۹۵)؛ قانون اساسنامه شرکت ملی نفت (۱۳۹۵)؛ قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی کشور و حمایت از کالای ایرانی (۱۳۹۸)؛ قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها (۱۴۰۲)؛ قانون برنامه هفتم پیشرفت (۱۴۰۳)؛ قوانین برنامه و قوانین بودجه.

۱. مانند: آیین‌نامه اجرایی تبصره (۱) بند (ج) ماده (۳) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (۱۳۸۸)؛ آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۴) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴)؛ شرایط عمومی، ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی (۱۳۹۵)؛ آیین‌نامه نحوه نظارت بر انعقاد و اجرای قراردادهای نفتی (۱۳۹۵)؛ آیین‌نامه تشخیص قراردادهای مهم نفتی و نحوه انعقاد آنها (۱۳۹۶).

۲. مانند: سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (۱۳۸۶)؛ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲)؛ سیاست‌های کلی برنامه‌های پنج‌ساله از جمله سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله هفتم (۱۴۰۱).

۳. مصاحبه با سید نصرالله ابراهیمی.

۴. نظریات تفسیری شورای نگهبان (شماره ۳۹۰۳، ۸/۷، ۱۳۶۰؛ شماره ۲۰۰۹، ۸/۱۶، ۱۳۶۳).

و معاملاتی را که در حدود اختیارات قانونی دستگاه‌های اجرایی منعقد می‌شوند، خارج از شمول اصل ۷۷ دانسته است.^۱ با این حال هرگاه توافقی حتی در قالب یادداشت تفاهم، متضمن تعهد الزام‌آور حاکمیتی یا خروج از چارچوب مصوب قانونی باشد، مشمول اصل ۷۷ خواهد بود.^۲ همچنین تصویب مجلس در قراردادهای مشمول اصل ۷۷ ناظر بر رسمیت بخشی پس از انعقاد است.^۳

بر این مبنا قراردادهای بالادستی صنعت نفت از جمله آی‌پی‌سی، بیع متقابل، خدمات خطرپذیر و مشارکت در تولید، مادامی که در قالب معاملات تجاری میان شرکت ملی نفت ایران و شرکت‌های خارجی منعقد شوند، مشمول اصل ۷۷ نیستند؛ اما قراردادهای بهره‌برداری مشترک با دولت‌های همسایه^۴ به دلیل ماهیت دولت-دولت و ارتباط مستقیم با انفال و حقوق حاکمیتی، از مصادیق قراردادهای بین‌المللی بوده و نیازمند تصویب مجلس هستند. از این رو قراردادهای آحادسازی^۵ و توسعه مشترک^۶ حتی در قالب تفاهم‌نامه، مشمول اصل ۷۷ خواهند بود.

در کنار اصل ۷۷، اصل ۱۳۹ قانون اساسی نیز در قراردادهای بالادستی اهمیت دارد. این اصل ناظر بر صلح دعاوی و ارجاع دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی به داوری است و مطابق تفسیر شورای نگهبان، قلمرو آن مربوط به مرحله حل و فصل اختلاف است نه مرحله انعقاد قرارداد.^۷ بنابراین درج شرط داوری در قراردادهای نفتی، فی‌نفسه مشمول اصل ۱۳۹ نیست؛ اما به محض بروز اختلاف و تصمیم به صلح یا داوری، رعایت تشریفات اصل ۱۳۹ شامل تصویب هیأت وزیران و در موارد مقرر اطلاع یا تصویب مجلس الزامی

۱. نظریات تفسیری شورای نگهبان (شماره ۱۹۰۰ د-۱۲، ۱۳۶۰/۱/۲۰؛ شماره ۱۸۹۷ و-۷، ۱۳۶۰/۱/۲۰؛ شماره ۳۸۲۷، ۱۳۶۰/۷/۱۹).

۲. نظریه تفسیری شورای نگهبان (شماره ۹۹۹۳، ۱۳۶۲/۹/۸).

۳. نظریه تفسیری شورای نگهبان (شماره ۹۷۸۱، ۱۳۶۲/۸/۳).

۴. قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "الف" ماده ۴۴.

5. Unitization.

6. Joint Development Zone Agreement (JDZA).

۷. نظریات تفسیری شورای نگهبان (شماره ۷۴۸۴، ۱۳۶۵/۱۰/۱۱؛ شماره ۳۷۸۶، ۱۳۶۴/۰۴/۱۹).

است. این برداشت با دیدگاه‌های دکترین حقوقی^۱ و نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضاییه^۲ نیز همسو است.

۶-۱. مفهوم قید «بدون واگذاری مالکیت»

در نظام حقوقی ایران، منابع نفتی از مصادیق انفال و ثروت‌های عمومی^۳ محسوب می‌شوند و مطابق قانون در اختیار حکومت اسلامی^۴ قرار دارند. معادن بزرگ - که به موجب قانون شامل منابع نفتی^۵ نیز می‌شوند - دارای مالکیت عمومی بوده^۶ و اعمال حق حاکمیت و اداره این منابع به نمایندگی از حکومت اسلامی بر عهده وزارت نفت^۷ است. قانون‌گذار به وزارت نفت اجازه داده است که بدون واگذاری مالکیت و با رعایت اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی، از طریق شرکت ملی نفت ایران در میادین مشترک اقدام به انعقاد قراردادهای مشارکت در تولید نماید.^۸ همچنین در مقرر دیگری تصریح شده است که وزارت نفت می‌تواند الگوهای جدید قراردادی از جمله مشارکت با سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را بدون انتقال مالکیت نفت و گاز موجود در مخزن و با رعایت موازین تولید صیانتی طراحی کند.^۹

با این حال، قید «بدون واگذاری مالکیت» به‌ویژه در صورتی که به صورت مطلق بیان شود، با ماهیت قرارداد مشارکت در تولید سازگار نیست. زیرا حتی در صورت عدم انتقال

۱. عبدالحسین شیروی، *دآوری تجاری بین‌المللی*، چاپ پانزدهم (تهران: انتشارات سمت، ۱۴۰۲) صص ۹۰-۹۵.

۲. نظریه مشورتی شماره ۱۶۳۴/۹۸/۷، ۱۳۹۸/۱۱/۰۷.

۳. قانون اصلاح قانون نفت (۱۳۹۰)، مجلس شورای اسلامی، ماده ۲.

۴. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)، همه‌پرسی، اصل ۴۵.

۵. قانون معادن (۱۳۷۷)، مجلس شورای اسلامی، بند "پ"، ماده ۳.

۶. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)، همه‌پرسی، اصل ۴۴.

۷. قانون اصلاح قانون نفت (۱۳۹۰)، مجلس شورای اسلامی، ماده ۲ و همچنین قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت

(۱۳۹۱)، مجلس شورای اسلامی، ماده ۱.

۸. قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳)، مجلس شورای اسلامی، بند "الف"، ماده ۴۴.

۹. قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت (۱۳۹۱)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۳، بند "ت"، ماده ۳.

مالکیت نسبت به مخزن، در مرحله‌ای از زنجیره تولید - معمولاً در نقطه تحویل^۱ یا صادرات^۲ - باید نوعی مالکیت عملیاتی یا سهم برداشت برای سرمایه‌گذار تعریف شود. منع مطلق انتقال مالکیت بدون تعیین مرحله یا محل تحقق آن، عملاً قرارداد مشارکت در تولید را بی‌اثر ساخته و آن را به سطح قرارداد خدمت تقلیل می‌دهد.

تعارض میان دو قانون نیز بر ابهام موجود می‌افزاید: در «قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت» صرفاً از «عدم انتقال مالکیت نفت و گاز موجود در مخازن» یاد شده است، اما در «قانون برنامه هفتم توسعه» عبارت «بدون واگذاری مالکیت در میادین مشترک» آمده است. واژه میدان مفهومی عام‌تر از مخزن دارد و همین اختلاف، یک تعارض واقعی میان دو حکم قانونی ایجاد کرده و ابهام در سازگاری قرارداد مشارکت در تولید با نظام حقوقی را تشدید می‌کند.

در قرارداد مشارکت در تولید، پرداخت به سرمایه‌گذار تنها زمانی صورت می‌گیرد که نتیجه مشخص حاصل شود: استخراج و تولید تجاری نفت یا افزایش ظرفیت میدان. این ویژگی نمونه‌ای روشن از تعهد به نتیجه است؛ به این معنا که سرمایه‌گذار زمانی مستحق دریافت حق‌الزحمه است که نتیجه نهایی محقق شده باشد و صرف تلاش یا فراهم کردن مقدمات کافی نیست.^۳ همچنین در این قراردادها حق سرمایه‌گذار، ماهیتی شخصی دارد و مالکیت او نسبت به سهم نفت تولیدی تنها پس از تحقق تعهدات و در مرحله تقسیم حاصل می‌شود^۴ در حالی که حق دولت به عنوان مالک منابع، ماهیتی عینی و مستمر دارد.

1. Western Zagros Limited, Garmian Block Production Sharing Agreement, Kurdistan Region, Iraq (Art. 25.8), (2011), ResourceContracts, Available at: [https:// www.resourcecontracts.org/ contract/ ocds-591adf-9205170350](https://www.resourcecontracts.org/contract/ocds-591adf-9205170350).

2. Apex (Yapen) Ltd.; Perusahaan Pertambangan Minyak dan Gas Bumi Negara (Pertamina), Yapen Block Production Sharing Agreement (Art. 6.1.4), (1999), Resource Contracts, Available at: [https:// www.resourcecontracts.org/contract/ocds-591adf-2985497670](https://www.resourcecontracts.org/contract/ocds-591adf-2985497670).

۳. مسعود امانی، حقوق قراردادهای بین‌المللی نفت، چاپ دوم (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۳۹۳) صص ۱۳۷-۱۳۳.

۴. داوود منظور، مسعود امانی و روح الله کهن‌هوش‌نژاد، «بررسی جایگاه حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید در قوانین نفت کشور»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۴، شماره ۱۵، (۱۳۹۴)، ص ۲۱۲.

این وضعیت در قراردادهای خدمت متفاوت است. در مدل‌های خدمت، نفت تولیدی همچنان در مالکیت شرکت ملی نفت ایران باقی می‌ماند و تسویه حساب با سرمایه‌گذار از طریق قرارداد فروش (بیع متقابل)^۱ یا تخصیص مقدار معینی از نفت تولیدی (آی‌پی‌سی)^۲ انجام می‌شود.

در این ساختار، انتقال مالکیت به سرمایه‌گذار تنها در قالب قرارداد فروش صورت می‌گیرد و مالکیت عمومی دولت حفظ می‌شود. اما در قرارداد مشارکت در تولید، سرمایه‌گذار بخشی از نفت تولیدی را برای بازیافت هزینه‌ها و تقسیم سود برداشت می‌کند، امری که در ظاهر می‌تواند با اصل مالکیت عمومی دولت تعارض یابد. با این حال الگوی قراردادی بسیاری از کشورها^۳ - و الگوی قابل انطباق بر حقوق ایران - بر این اصل استوار است که مالکیت نفت درجا و حتی نفت تولیدشده تا لحظه تقسیم همچنان متعلق به دولت باشد و سرمایه‌گذار صرفاً بر اساس استحقاق قراردادی^۴ حق برداشت سهم خود را داشته باشد. به عبارت دیگر، مالکیت رسمی نفت تولیدی تا زمان تقسیم در اختیار دولت باقی می‌ماند^۵ و دولت سهم سرمایه‌گذار را به عنوان تسویه تعهدات به همراه صدور سند یا مجوز رسمی انتقال می‌دهد، بدون آنکه مالکیت عمومی نقض شود. برای انطباق قرارداد مشارکت در تولید با نظام حقوقی ایران، رعایت موارد زیر ضروری است:

۱. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳)، مجلس شورای اسلامی، جزء ۳، بند "ت"، ماده ۱۴.

۲. شرایط عمومی، ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفت و گاز (۱۳۹۵)، هیأت وزیران، بند "پ"، ماده ۳.

3. Argosy Energy International & Empresa Colombiana de Petróleos. (2002). Guayuyaco Production Sharing Agreement (Art. 14.1). Colombia. Canargo Samgori Limited & Georgian Oil Samgori Limited, (2004), Samgori Farm-In Agreement (Art. 11.8). Georgia. Canargo Samgori Limited & Georgian Oil Samgori Limited. (2004). Samgori Farm-In Agreement (Art. 11.14). Georgia. WesternZagros Limited. (2011). Garmian Block Production Sharing Agreement (Art. 26.10). Iraq. Repsol YPF Oriente Medio S.A. (2011). Piramagrun Block Production Sharing Agreement (Art. 24.9.1). Iraq. Kulob Petroleum Limited. (2008). Production Sharing Agreement (Art. 34.2). Turkmenistan. Occidental of Yemen (Block 75), LLC, TG Holdings Yemen Inc., & Yemen General Corporation for Oil and Gas. (2007). Block 75 Production Sharing Agreement (Art. 7.7). Yemen.

4. Contractual Entitlement.

5. Georgia; CanArgo Samgori Limited; Georgian Oil Samgori Limited, (2004), Samgori, Farm-In Agreement (Art. 11.14). <https://resourcecontracts.org>.

* تصریح قراردادی بر اینکه مالکیت منابع هیدروکربوری همچنان در اختیار دولت جمهوری اسلامی ایران باقی می ماند؛

* تعیین سازوکار شفاف انتقال مالکیت پس از تولید و صرفاً در چارچوب مفاد قرارداد و به عنوان تسویه تعهدات سرمایه گذار؛

* استفاده از «سند تحویل و تسویه»^۱ برای انتقال رسمی مالکیت هر محموله نفتی به سرمایه گذار.

از سوی دیگر از آنجا که قانون برنامه هفتم توسعه اشاره ای به آیین نامه اجرایی ندارد، وزارت نفت می تواند بر اساس اختیارات قانونی خود در قانون اساسی^۲ نسبت به تدوین تصویب نامه ها و آیین نامه های^۳ لازم اقدام کرده و تفسیر رسمی خود را از قید «بدون واگذاری مالکیت» ارائه کند. در این تفسیر می توان تصریح نمود که قید «بدون واگذاری مالکیت» مربوط به مالکیت مخزن است و شامل نفت تولیدی - که موضوع تسویه قرارداد است - نمی شود. این تفسیر همچنین می تواند از طریق استفساریه از شورای نگهبان به صورت رسمی مورد تأیید قرار گیرد. در نتیجه، انتقال مالکیت نفت تولیدی به پیمانکار در چارچوب قرارداد و بدون نیاز به انعقاد قرارداد فروش مستقل (مانند بیع متقابل) امکان پذیر خواهد بود؛ امری که صرفاً مستلزم اظهار نظر و تأیید شورای نگهبان در خصوص عدم مغایرت با اصول قانون اساسی است.

۷-۱. میادین مشترک

منابع مشترک نفت و گاز به ذخایر هیدروکربنی واقع در مناطق مرزی، تحدید حدود شده یا نشده اطلاق می شود که دو یا چند دولت نسبت به استخراج و بهره برداری از آن ها حق یا ادعا دارند. وجود این منابع در صورت شناسایی و امکان بهره برداری، می تواند بر فرآیند

1. Delivery and Title Transfer Certificate.

۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)، همه پرسی، اصل ۱۳۸.

۳. قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور (۱۳۸۹)، مجلس شورای اسلامی، ماده ۲.

تحدید حدود مرزها تأثیرگذار باشد، اما در صورت ناشناخته بودن یا تأخیر در بهره‌برداری، نقشی در این فرآیند نخواهد داشت.^۱

در نظام حقوقی ایران، عبور یک ساختار زمین‌شناسی یا میدان نفتی از مرز و بهره‌برداری از آن از طریق حفاری انحرافی توسط کشور دیگر، بهره‌برداری از منبع مشترک تلقی می‌شود. در مرزهای تحدیدشده، در صورت تصریح به وجود ساختار واحد، بهره‌برداری مستلزم توافق جداگانه بوده و اقدامات یک‌جانبه ممنوع است؛ اما در مرزهای تحدیدنشده، بهره‌برداری عموماً مبتنی بر توافق بوده و در صورت عدم توافق، دیدگاه‌هایی مانند تقسیم مساوی عایدات مطرح می‌شود.^۲

در سطح بین‌المللی، قطعنامه‌های سازمان ملل بر همکاری، اطلاع‌رسانی و مشاوره قبلی در بهره‌برداری از منابع مشترک تأکید دارند، هرچند این اصول ماهیت غیرالزام‌آور داشته و با وجود تأکید بر حق حاکمیت دولت‌ها و اصل عدم ورود خسارت، به دلیل مخالفت برخی کشورها از قدرت الزام‌آور عرفی برخوردار نیستند.^۳

برخی حقوق‌دانان معتقدند که در عرف بین‌المللی، الزام عامی برای انعقاد قراردادهای توسعه مشترک وجود ندارد، اما تعهد کلی به همکاری و مذاکره با حسن نیت پذیرفته شده است. همچنین هنوز عرف الزام‌آوری برای یکپارچه‌سازی عملیات توسعه شکل نگرفته، هرچند گرایش به انعقاد توافقات موقت در مناطق مورد اختلاف در حال تقویت است.^۴ کنوانسیون حقوق دریاها نیز کشورها را مکلف می‌کند پیش از دستیابی به توافق نهایی، به توافقات موقت دست یابند و بهره‌برداری از منابع مشترک را با مشورت یکدیگر انجام دهند.^۵

۱. جواد کاشانی، منابع نفت و گاز مشترک از منظر حقوق بین‌الملل، چاپ دوم (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش،

۱۳۹۳) ص ۵۵.

۲. همان، ص ۵۸.

۳. عبدالحسین شیروی، حقوق نفت و گاز، چاپ پنجم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۴۰۰) ص ۲۷۵.

4. Bastida, Ana Elizabeth; Ifesi-Okoye, Adaeze; Ross, James & Salim, Mahmud, "Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: an International Law Perspective", Houston Journal of International Law, Vol. 29, No. 2, (2007), p. 420.

5. United Nations, (1982), United Nations Convention on the Law of the Sea, arts. 74(3), 85, 142.

در نظام حقوقی ایران، برخلاف برخی کشورها، توجه منسجم و مستقلى به توسعه و بهره‌برداری از میادین مشترک نفت و گاز وجود نداشته و مقررات داخلی عمدتاً بر برداشت صیانتی تأکید داشته‌اند. در معاهدات دوجانبه ایران با کشورهای همسایه نیز تنها در نواحی ممنوعه الزام به هماهنگی پیش‌بینی شده و خارج از این محدوده، بهره‌برداری مستقل مجاز شمرده شده است.^۱

نبود محدودیت صریح در معاهدات بین‌المللی و رویه عملی کشورهای همسایه در بهره‌برداری بدون اعتراض، به تثبیت ضمنی حقوق آن‌ها انجامیده و امکان استناد ایران به عرف بین‌المللی الزام‌آور را محدود کرده است.^۲ از این‌رو برخی حقوقدانان رویکرد دیپلماتیک تدریجی و انعقاد توافقات توسعه مشترک را توصیه کرده‌اند و توسعه میادین موجود را تا زمان دستیابی به توافق، راهبردی عقلایی دانسته‌اند.^۳

برای نخستین بار، برنامه هفتم پیشرفت دولت ایران را مجاز به انعقاد قرارداد بهره‌برداری مشترک از میادین نفت و گاز با کشورهای همسایه کرده است. این مجوز نشان‌دهنده تغییر رویکرد حقوقی و تمایل به همکاری منطقه‌ای و یکپارچه‌سازی الگوهای قراردادی در راستای کاهش تنش‌های مرزی و تقویت منافع اقتصادی و امنیتی است.

محدود شدن این مجوز به میادین مشترک، بیانگر رویکرد احتیاطی و آزمایشی قانون‌گذار است، به این معنا که اجرای این الگو ابتدا در حوزه‌ای کنترل‌شده آزموده شود و در صورت موفقیت، امکان تعمیم آن به میادین مستقل فراهم گردد؛ رویکردی که مشابه

۱. قانون موافقتنامه راجع به خط مرزی حد فاصل فلات قاره بین ایران و قطر (۱۳۴۸)، مجلس شورای ملی، ماده ۲؛ قانون موافقتنامه تحدید حدود فلات قاره بین ایران و بحرین (۱۳۵۰)، مجلس شورای ملی، ماده ۲؛ قانون موافقتنامه تحدید حدود فلات قاره بین ایران و عمان (۱۳۵۳)، مجلس شورای ملی، ماده ۲؛ قانون موافقتنامه حاکمیت بر جزایر فارسی و العربی و تحدید حدود فلات قاره بین ایران و عربستان سعودی (۱۳۴۷)، مجلس شورای ملی، ماده ۴؛ قانون موافقتنامه تحدید حدود مرز دریایی بین ایران و پاکستان (۱۳۷۷)، مجلس شورای ملی، بند "الف" ماده ۴.

۲. احمدرضا توحیدی و فاطمه میرآخوری، «استناد به سکوت دولت‌ها در حل و فصل اختلاف‌های بین‌المللی؛ با تأکید بر رویکرد دیوان بین‌المللی دادگستری»، مجله حقوق بین‌الملل، دوره ۱۶، شماره ۳، پیاپی ۵۳، (۱۴۰۳)، ص ۱۸۸.

۳. جواد کاشانی، منابع نفت و گاز مشترک از منظر حقوق بین‌الملل، چاپ دوم (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳) ص ۳۰۵.

آن در قوانین آزمایشی^۱ و مقررات مربوط به مناطق آزاد^۲ و ویژه اقتصادی^۳ نیز مشاهده می‌شود.

این مجوز علاوه بر محدودیت مکانی (مانند اجرای آزمایشی قوانین در مناطق آزاد/ویژه اقتصادی)، دارای محدودیت زمانی نیز هست، به گونه‌ای که با پایان دوره پنج‌ساله برنامه هفتم، اعتبار آن منقضی می‌شود مگر آنکه به قانون دائمی تبدیل گردد. این ویژگی منطبق با منطق قوانین آزمایشی موضوع اصل ۸۵ قانون اساسی بوده و بیانگر احتیاط قانون‌گذار در مواجهه با تعهدات بلندمدت در حوزه حساس قراردادهای بالادستی نفت و گاز است.

۲. یافته‌های پژوهش میدانی

پژوهش میدانی با هدف شناسایی و تحلیل مهم‌ترین چالش‌های حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک ایران انجام شد. در این مطالعه، ۹ محور به منظور شناسایی چالش‌های مرتبط با مجوز قانونی تعیین گردید که شامل چالش‌های حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک در مواجهه با الزامات نظام حقوقی ایران، حقوق بین‌الملل و حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی از منظر طرف اول قرارداد، طرف دوم قرارداد و کشور همسایه بود. این محورها با استفاده از روش دلفی تدوین شد تا دیدگاه‌های تخصصی صاحب‌نظران حوزه حقوق نفت و گاز و مدیریت قراردادهای بالادستی استخراج شود.

مراحل اجرای پژوهش شامل تشکیل گروه خبرگان، طراحی و اجرای پرسشنامه‌های نیمه‌ساختاریافته در مرحله نخست برای شناسایی چالش‌ها و تبدیل آن‌ها به پرسشنامه‌های ساختاریافته در مرحله دوم برای ارزیابی و امتیازبندی چالش‌ها بود. نتایج پژوهش نشان داد که چالش‌ها در پنج محور از ۹ محور تعیین شده قابل شناسایی و تحلیل بودند که شامل

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸)، همه‌پرسی اصل ۸۵.

۲. قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۲)، مجلس شورای اسلامی.

۳. قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴)، مجلس شورای اسلامی.

چالش‌های حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک در مواجهه با الزامات نظام حقوقی ایران از منظر طرف اول و طرف دوم قرارداد، چالش‌های حقوقی در مواجهه با الزامات حقوق بین‌الملل از منظر طرف اول قرارداد و چالش‌های حقوقی در مواجهه با الزامات حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی از منظر طرف اول و طرف دوم قرارداد می‌باشد. علاوه بر این طی مصاحبه با خبرگان، در دو محور دیگر که خارج از محدوده اصلی پژوهش قرار داشت، چالش‌هایی شناسایی شد که شامل چالش‌های نهادی و ساختاری اجرای مجوز قانونی از منظر کارفرما و چالش‌های نهادی و ساختاری اجرای مجوز قانونی از منظر طرف دوم قرارداد بود.

نتایج پژوهش (جداول ۱ الی ۵) حاکی از آن است که هرچند چالش‌های حقوقی داخلی و بین‌المللی اهمیت قابل توجهی دارند، اما چالش‌های نهادی و ساختاری (جداول ۶ و ۷) بیشترین تأثیر را بر روند اجرای قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک دارند. تحلیل دیدگاه‌ها نشان می‌دهد که تمرکز طرفین قرارداد متفاوت است؛ طرف اول عمدتاً بر ریسک‌های حقوقی و نهادی داخلی و بین‌المللی متمرکز است، در حالی که طرف دوم بیشتر بر محدودیت‌های اجرایی، نیاز به انعطاف در مدت و شرایط قرارداد و تضمین حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی تأکید دارد. این امر نشان می‌دهد که برای دستیابی به موفقیت در اجرای قراردادهای مشارکت، اصلاح چارچوب‌های حقوقی به تنهایی کافی نیست و هم‌زمان لازم است فرآیندهای نهادی و سیاست‌گذاری بهبود یابند و سازوکارهای انعطاف‌پذیر و مدیریت‌پذیر در طراحی و اجرای قراردادها ایجاد شود تا هم بهره‌وری بلندمدت میادین حفظ شود و هم ریسک‌های اجرایی و حقوقی طرفین کاهش یابد.

جدول ۱- نتایج آماری چالش‌های قرارداد مشارکت در تولید از منظر نظام حقوقی ایران برای طرف اول قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	پیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
خطر تفسیر مشارکت در تولید به مشارکت در مخزن	۱۱	۴	۱	۵	۳	۰.۳۵	۱.۱۸	۱.۴۰
تعهد احتمالی دولت به جبران خسارت ناشی از کاهش تولید میدان	۱۱	۴	۱	۵	۳.۰۹	۰.۳۹	۱.۳۰	۱.۶۹
ابهام شمول اصل ۷۷ قانون اساسی بر قراردادهای مشارکت در تولید توسط شرکت ملی نفت	۱۱	۴	۱	۵	۲.۳۶	۰.۴۱	۱.۳۶	۱.۸۵
خلأ قانونی در تعریف و چارچوب قراردادهای مشارکت در تولید	۱۱	۴	۱	۵	۲.۳۶	۰.۴۷	۱.۵۶	۲.۴۵
ریسک ثبت حسابداری ذخایر به‌عنوان پذیرش مالکیت یا کنترل	۱۱	۳	۱	۴	۲.۰۹	۰.۴۱	۱.۳۷	۱.۸۹
خطر دعاوی بین‌المللی ناشی از فسخ قرارداد و حذف ذخایر ثبت‌شده	۱۱	۳	۱	۴	۲.۹۰	۰.۳۶	۱.۲۲	۱.۴۹

ادامه جدول ۲-

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
ناسازگاری مدل مشارکت در تولید با میادین در حال تولید	۱۱	۴	۱	۵	۲.۸۱	۱.۵۰	۱.۶۶	۲.۷۶
ابهام در تعیین محل تحویل نفت و ریسک اختلافات مالی	۱۱	۴	۱	۵	۲.۲۷	۰.۴۰	۱.۳۵	۱.۸۲
بار اقتصادی سرمایه‌گذاری‌های اکتشافی غیرجذاب بر دوش دولت	۱۱	۳	۱	۴	۲.۶۳	۰.۲۷	۰.۹۲	۰.۸۵
عدم تطابق چارچوب مالیاتی با ویژگی‌های قراردادهای بالادستی	۱۱	۴	۱	۵	۳.۳۶	۰.۴۳	۱.۴۳	۲.۰۵
ابهام در حدود اختیار سرمایه‌گذار در فروش نفت و مدیریت بازار	۱۱	۳	۱	۴	۲.۸۲	۰.۳۵	۱.۱۶	۱.۳۶
تعارض قیمت‌گذاری حاکمیتی با منطق اقتصادی قرارداد	۱۱	۴	۱	۵	۲.۷۳	۰.۴۰	۱.۳۵	۱.۸۲
ابهام در تعیین مبنای مالیاتی شرکت سرمایه‌گذار	۱۱	۳	۱	۴	۲.۸۲	۰.۳۵	۱.۱۷	۱.۳۶

جدول ۳- نتایج آماری چالش‌های قرارداد مشارکت در تولید از منظر نظام حقوقی ایران برای طرف دوم قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
خطر تفسیر مشارکت در تولید به مشارکت در مخزن	۱۱	۴	۱	۵	۲.۸۲	۰.۴	۱.۳۳	۱.۷۶
تعهد احتمالی دولت به جبران خسارت ناشی از کاهش تولید میدان	۱۱	۴	۱	۵	۳.۳۶	۰.۳۶	۱.۲۱	۱.۴۶
عارض قید «عدم واگذاری مالکیت» با ماهیت مشارکت در تولید	۱۱	۳	۲	۵	۳.۳۶	۰.۲۸	۰.۹۲	۰.۸۶
موانع اجرایی استفاده حداکثری از توان داخلی در پروژه‌ها	۱۱	۳	۱	۴	۳.۰۹	۰.۳۱	۱.۰۴	۱.۰۹
فقدان مکانیزم‌های تعدیل و بازتعادل مالی قرارداد	۱۱	۴	۱	۵	۲.۸۲	۰.۳۸	۱.۲۵	۱.۵۶

ادامه جدول ۴-

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
عدم انعطاف مدت قرارداد نسبت به چرخه عمر پروژه	۱۱	۴	۱	۵	۳.۲۷	۰.۴۱	۱.۳۵	۱.۸۲
نبود استانداردهای شفاف برای تأیید هزینه‌های قابل قبول	۱۱	۲	۲	۴	۳.۳۶	۰.۲۸	۰.۹۲	۰.۸۶

جدول ۵- نتایج آماری چالش‌های قرارداد مشارکت در تولید از منظر حقوق بین‌الملل برای طرف اول

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
ایجاد مالکیت تلویحی سرمایه‌گذار بر نفت درجا	۱۱	۴	۱	۵	۲.۸۲	۰.۴۰	۱.۳۳	۱.۷۶
شکل‌گیری مالکیت مشاع غیرمفروز بر نفت تولیدی پیش از تحویل	۱۱	۳	۱	۴	۲.۵۵	۰.۳۴	۱.۱۳	۱.۲۷
فقدان رژیم حقوقی هماهنگ برای بهره‌برداری از میادین مشترک	۱۱	۴	۱	۴	۳.۶۴	۰.۴۱	۱.۳۶	۱.۸۶

قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک ... | جهاننداری و کاظمی نجف آبادی | ۷۵

ادامه جدول ۶-

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
الزامات همکاری و تبادل اطلاعات فنی در میادین مشترک	۱۱	۴	۱	۴	۲.۹۱	۰.۳۷	۱.۲۲	۱.۴۹
تضعیف جایگاه حقوقی ایران به دلیل تحریم‌ها و عدم عضویت در کنوانسیون‌ها	۱۱	۴	۱	۴	۳.۳۶	۰.۳۹	۱.۲۹	۱.۶۶

جدول ۷- نتایج آماری چالش قرارداد مشارکت در تولید از منظر حقوق سرمایه‌گذاری بین‌الملل
برای طرف اول قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
تفسیر فسخ قرارداد از سوی کارفرما به عنوان تصرف غیرقانونی دارایی سرمایه‌گذار	۱۱	۴	۱	۵	۳.۳۶	۰.۴۷	۱.۵۶	۲.۴۵

جدول ۸- نتایج آماری چالش قرارداد مشارکت در تولید از منظر حقوق سرمایه‌گذاری بین‌الملل
برای طرف دوم قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
محدودیت ارجاع اختلافات مشارکت در تولید به داوری بین‌المللی بر اساس اصل ۱۳۹	۱۱	۲	۳	۵	۳.۸۱	۰.۱۸	۰.۶۰	۰.۳۶

جدول ۹- نتایج آماری چالش‌های نهادی و ساختاری انعقاد قرارداد مشارکت در تولید برای طرف اول قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
سوگیری تاریخی و محدودیت قانون اساسی در اجرای مشارکت در تولید	۱۱	۴	۱	۵	۳.۰۹	۰.۴۴	۱.۴۵	۲.۰۹
تداخل و مداخله نهادهای نظارتی غیرمتخصص	۱۱	۲	۳	۵	۴.۰۹	۰.۱۶	۰.۵۴	۰.۲۹
کمبود سرمایه انسانی متخصص و تجربه نهادی در مشارکت در تولید	۱۱	۳	۲	۵	۳.۶۴	۰.۲۸	۰.۹۲	۰.۸۶
کندی بروکراتیک و فقدان سیاست‌گذاری نفتی پویا	۱۱	۲	۳	۵	۴.۱۸	۰.۲۳	۰.۷۵	۰.۵۶
ریسک فساد ناشی از واگذاری بدون مناقصه	۱۱	۳	۲	۵	۳.۴۵	۰.۲۸	۰.۹۳	۰.۸۷
مقاومت سازمانی شرکت ملی نفت در کاهش کنترل مستقیم	۱۱	۳	۲	۵	۴.۲۷	۰.۲۷	۰.۹۰	۰.۸۲

ادامه جدول ۱۰-

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
تمرکز کوتاه مدت شورای اقتصاد بر CAPEX و محدودسازی بازدهی بلندمدت	۱۱	۲	۳	۵	۳.۸۲	۰.۱۸	۰.۶۰	۰.۳۶
عدم انسجام میان شرکت های بهره بردار دولتی و تضاد منافع داخلی	۱۱	۲	۳	۵	۴	۰.۲۳	۰.۷۷	۰.۶۰

جدول ۱۱- نتایج آماری چالش های نهادی و ساختاری انعقاد قرارداد مشارکت در تولید برای طرف دوم قرارداد

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
محدودیت اجرایی تصمیمات کارگروه مشترک مدیریت قرارداد	۱۱	۲	۳	۵	۴.۰۰	۰.۲۳	۰.۷۷	۰.۶۰
ترکیب غیر تخصصی نهادهای عالی تصمیم گیر و تأخیر در تصویب قرارداد	۱۱	۱	۴	۵	۴.۲۷	۰.۱۴	۰.۴۷	۰.۲۲

ادامه جدول ۱۲-

چالش	تعداد نمونه	دامنه	کمینه	بیشینه	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	واریانس
فرسایشی شدن مذاکرات به دلیل پیچیدگی های ساختاری	۱۱	۲	۳	۵	۳.۹۱	۰.۲۵	۰.۸۳	۰.۶۹
تأخیر طولانی در تصویب و تنفیذ قراردادها	۱۱	۲	۳	۵	۴.۱۸	۰.۱۸	۰.۶۰	۰.۳۶
بی ثباتی سیاست ها و تغییر مکرر رویه های اجرایی	۱۱	۲	۳	۵	۴.۲۷	۰.۱۹	۰.۶۵	۰.۴۲
فرایند غیررقابتی و انحصاری اعطای مجوز سرمایه گذاری	۱۱	۴	۱	۵	۳.۶۴	۰.۳۴	۱.۱۲	۱.۲۶

نتیجه گیری

این پژوهش با تمرکز بر بند (الف) ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت، به بررسی یکی از مهم ترین تحولات تقنینی در حوزه قراردادهای بالادستی نفت و گاز ایران پرداخته است؛ تحولی که برای نخستین بار امکان استفاده صریح از قراردادهای مشارکت در تولید را در میادین مشترک نفت و گاز فراهم کرده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که این مجوز تقنینی، برخلاف برخی برداشت های رایج، نه تنها با اصول بنیادین نظام حقوقی ایران تعارض ذاتی ندارد، بلکه در صورت تفسیر صحیح می تواند پاسخی حقوقی به ناکارآمدی الگوهای قراردادی پیشین در توسعه میادین مشترک باشد.

تحلیل ماهیت حقوقی قرارداد مشارکت در تولید نشان داد که این قرارداد، ماهیتی عهدی و مبتنی بر تعهد به نتیجه دارد و انتقال مالکیت مخزن را در پی ندارد؛ امری که با

قید «بدون واگذاری مالکیت» مندرج در قانون برنامه هفتم سازگار است. همچنین بررسی اصول ۷۷ و ۱۳۹ قانون اساسی و رویه تفسیری شورای نگهبان بیانگر آن است که این قراردادها در چارچوب روابط تجاری شرکت ملی نفت ایران، اصولاً مشمول الزام تصویب مجلس نبوده و محدودیت‌های اصل ۱۳۹ صرفاً در مرحله حل و فصل اختلافات و درج شرط داوری موضوعیت می‌یابد.

با این حال، یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مهم‌ترین چالش‌ها نه در اصل مجوز قانونی، بلکه در نحوه تدوین قرارداد، تفسیر قیود قانونی، طراحی سازوکار حل و فصل اختلافات و فقدان مقررات تکمیلی شفاف نهفته است. علاوه بر این، تحلیل دیدگاه‌های خبرگان نشان می‌دهد که تمرکز طرفین قرارداد متفاوت است: طرف اول عمدتاً بر ریسک‌های حقوقی و نهادی داخلی و بین‌المللی متمرکز است، در حالی که طرف دوم بیشتر بر محدودیت‌های اجرایی، نیاز به انعطاف در مدت و شرایط قرارداد و تضمین حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی تأکید دارد. این امر نشان می‌دهد که اصلاح چارچوب‌های حقوقی به تنهایی کافی نیست و همزمان لازم است فرآیندهای نهادی و سیاست‌گذاری بهبود یابند و سازوکارهای انعطاف‌پذیر و مدیریت‌پذیر در طراحی و اجرای قراردادها ایجاد شود تا هم بهره‌وری بلندمدت میادین حفظ شود و هم ریسک‌های اجرایی و حقوقی طرفین کاهش یابد.

از جمله محدودیت‌های پژوهش می‌توان به نوپا بودن مجوز تقنینی و فقدان تجربه اجرایی قراردادهای مشارکت در تولید در نظام حقوقی ایران اشاره کرد که امکان مقایسه عملی را محدود ساخته است. همچنین دسترسی محدود به برخی خبرگان دارای تجربه عملی مستقیم، از دیگر محدودیت‌های پژوهش است.

در نهایت، این مقاله پیشنهاد می‌کند که تدوین شرایط عمومی قراردادهای مشارکت در تولید، همراه با تفسیر رسمی قیود مندرج در قانون برنامه هفتم و پیش‌بینی سازوکارهای شفاف حل اختلاف، در دستور کار نهادهای ذی‌ربط قرار گیرد. همچنین انجام پژوهش‌های تکمیلی با تمرکز بر طراحی الگوی قراردادی بومی، بررسی تطبیقی تجربه

سایر کشورهای دارای میادین مشترک و تقویت فرآیندهای نهادی و سیاست‌گذاری، می‌تواند به موفقیت و پایدارسازی اجرای این قراردادها کمک شایانی نماید.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Iman Jahandari

<https://orcid.org/0000-0003-1610-1140>

Abbas Kazemi Najafabadi

<https://orcid.org/0000-0002-1556-5042>

منابع

کتاب‌ها

- امامی میبدی، علی؛ معینی، امیر؛ وافی نجار، داریوش، اصول و مبانی قیمت‌گذاری نفت خام در جهان، چاپ دوم (تهران: انتشارات هزاره سوم، ۱۳۹۷).
- امانی، مسعود، حقوق قراردادهای بین‌المللی نفت، چاپ دوم (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۳).
- اموروگبه، اینکا، قراردادهای اکتشاف و تولید در صنعت نفت و گاز، ترجمه عباس کاظمی نجف‌آبادی و حامد بابایی، چاپ اول (تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶).
- جاثو، زیگو، قراردادهای نفتی بین‌الملل، ترجمه عباس کاظمی نجف‌آبادی و ساعد شیرانی، چاپ اول (تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۶).
- ساردوئی‌نصب، محمد؛ زندی، علی، تحلیل حقوقی قراردادهای امتیازی مدرن نفت و گاز با تأکید بر مجوزهای نفت و گاز انگلستان، چاپ اول (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۷).
- شهیدی، مهدی، حقوق مدنی: تشکیل قرارداد و تعهدات، جلد اول، چاپ چهاردهم (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۸).

- شیروی، عبدالحسین، *داوری تجاری بین‌المللی*، چاپ یازدهم (تهران: انتشارات سمت، ۱۴۰۰).
- شیروی، عبدالحسین، *حقوق نفت و گاز*، چاپ پنجم (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۴۰۰).
- کاشانی، جواد، *منابع نفت و گاز مشترک از منظر حقوق بین‌الملل*، چاپ دوم (تهران: پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳).
- کاظمی نجف‌آبادی، عباس، *آشنایی با قراردادهای نفتی*، چاپ دوم (تهران: پژوهش‌گده حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵).
- کهن‌هوش‌نژاد، روح‌الله، *بهبودسازی قراردادهای نفتی ایران*، چاپ اول (تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۳۹۹).
- کهن‌هوش‌نژاد، روح‌الله، *قراردادهای مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران*، چاپ اول (تهران: انتشارات خورسندی، ۱۳۹۶).
- گروه نویسندگان، *راهنمای اقتصاد و تجارت نفت و گاز*، چاپ اول (تهران: انتشارات هزاره سوم، ۱۳۹۵).
- موسوی، سید حسن، *تحلیل حقوقی الگوی قراردادهای خدمات در بخش بالادستی صنعت نفت و گاز ایران*، چاپ دوم (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۹).
- موحد، محمدعلی، *تأملات*، چاپ دوم (تهران: انتشارات کتاب پارسه، ۱۴۰۰).

مقاله‌ها

- ابراهیمی، سید نصرالله و کهن‌هوش‌نژاد، روح‌الله، «چالش‌های قانونی استفاده از قراردادهای مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز ایران»، فصلنامه راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۷۹، (۱۳۹۵)، doi: 20.1001.1.10283102.1395.25.2.3.5.
- امانی، مسعود و حمیدزاده، محمدحسین، «تحلیل حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید در صنایع بالادستی نفت و گاز و قابلیت اعمال آن در حقوق ایران»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، دوره ۱۶، شماره ۱، (۱۳۹۴)، doi.10.30497/law.2015.1771.

- امامی میبیدی، علی؛ داشاب، مهریار؛ عامری، فیصل؛ مقدم ابریشمی، علی و اکبری بیرگانی، معصومه، «بررسی مقایسه‌ای قراردادهای بین‌المللی خدماتی و مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران و جمهوری عراق از منظر کارآیی اقتصادی قراردادها»، پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، دوره ۲۱، شماره ۴، (۱۴۰۰)،
doi: 20.1001.1.17356768.1400.21.4.3.7.
- امین‌زاده، الهام و آقابابایی دهکردی، پیمان، «بررسی قرارداد مشارکت در تولید و مقایسه کارایی آن با بیع متقابل»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۷۸، شماره ۸۷، (۱۳۹۳)،
doi.10.22106/jlj.2014.11563.
- بهمنی، محمدعلی و آرین، محمد، «مشروعیت استفاده از قرارداد مشارکت در تولید در صنعت نفت ایران با بهره‌گیری از ظرفیت قانون معادن»، پژوهشنامه حقوق اسلامی، دوره ۲۰، شماره ۲، پیاپی ۵۰، (۱۳۹۸)، doi:10.30497/law.2020.2702.
- بهنام، محمد و زارعی، محمدحسین، «تحلیل قراردادهای مشارکت در تولید در پرتو منافع کشورهای میزبان و شرکت‌های نفتی بین‌المللی»، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره ۲، شماره ۵، (۱۴۰۲)، doi.10.22034/ejs.2023.408382.1494.
- بیاتی، محمدحسین؛ جاودان، محمدصادق و رجبی، سجاد، «تطبیق قواعد فقهیه با قرارداد مشارکت در تولید در صنعت نفت و گاز»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، دوره ۲۰، شماره ۸۰، (۱۳۹۹).
- درخشان، مسعود، «ویژگی‌های مطلوب قراردادهای نفتی: رویکرد اقتصادی - تاریخی به عملکرد قراردادهای نفتی در ایران»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۳، شماره ۹، (۱۳۹۲).
- حسینی، سیدمرتضی؛ راحله؛ تقی‌پور، بهرام و ملک‌شاه، آرزو، «انتقال مالکیت در قرارداد مشارکت در تولید و قاعده نفی سبیل با تکیه بر آرای امام خمینی (س)»، پژوهشنامه متین، دوره ۲۳، شماره ۹۰، (۱۴۰۰)، doi.10.22034/matin.2021.137344.
- طباطبائی، سیدحسین، «آیا قراردادهای مشارکت در تولید برای صنعت نفت ایران مفید است؟»، مجله پژوهش‌های حقوق خصوصی، دوره ۱، شماره ۲، (۱۳۹۲)،
doi.10.22034/matin.2021.137344.

- عیوضلو، رضا؛ صیادی، محمد و خادمی، مسعود، «ارزیابی مقایسه‌ای عامل ریسک شرکت ملی نفت ایران در قراردادهای IPC، بیع متقابل و مشارکت در تولید»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۷، شماره ۲۹، (۱۳۹۷)، doi.org/10.22054/jiee.2019.9919.
- کاظمی نجف‌آبادی، عباس، «مالکیت نفت در قراردادهای نفتی بین‌المللی از منظر حقوق خصوصی»، پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۵، شماره ۱۸، (۱۳۹۶)، doi.org/10.22054/jiee.2019.9919.
- عباس کاظمی نجف‌آبادی؛ محمد مهدی بحر العلوم؛ عباس طوسی و شیما شهاب، «شناسایی ذخایر نفتی توسط شرکت‌های اکتشاف و تولید ایرانی»، مطالعات حقوق انرژی، دوره ۱۰، شماره ۱، (۱۴۰۳)، doi:10.22059/jrels.2025.376571.556.
- کاوسی، شراره؛ فلاحتی، محمدعلی و رزمی، محمدجواد، «مقایسه تطبیقی توزیع منافع بین طرفین قراردادهای نفتی بیع متقابل، مشارکت در تولید و قراردادهای جدید نفتی ایران: مطالعه موردی میادین سروش و نوروز»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۷، شماره ۲۶، (۱۳۹۷)، doi.org/10.22054/jiee.2018.9101.
- منتظر، مهدی و ابراهیمی، سید نصرالله، «جایگاه قراردادهای بیع متقابل در پروژه‌های بالادستی نفت و گاز ایران و مقایسه آن با قراردادهای مشارکت در تولید»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۰، شماره ۴۹، (۱۳۹۲)، doi.0.22066/cilamag.2013.16004.
- منظور، داوود؛ امانی، مسعود و کهن هوش‌نژاد، روح‌الله، «بررسی جایگاه حقوقی قراردادهای مشارکت در تولید در قوانین نفت کشور»، پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، دوره ۴، شماره ۱۵، (۱۳۹۴)، doi.org/10.22054/jiee.2016.1884.
- توکلی، محمد؛ آئینه‌نگینی، ولی‌الله و بهرامی، عادل، «بررسی و تجزیه و تحلیل نظام مالی قراردادهای مشارکت در تولید»، مطالعات حقوق انرژی، دوره ۲، شماره ۲، (۱۳۹۵)، doi.10.22059/jrels.2016.62723.
- وحیدی، احمدرضا و میرآخوری، فاطمه، «استناد به سکوت دولت‌ها در حل و فصل اختلاف‌های بین‌المللی؛ با تأکید بر رویکرد دیوان بین‌المللی دادگستری»، مجله حقوق بین‌الملل، دوره ۱۶، شماره ۳، پیاپی ۵۳، (۱۴۰۳)، doi.10.22099/JLS.2023.48342.5006.

References

Books

- Inocencio, Flavio G. I., *Production Sharing Agreement: A Global Legal Handbook* (Croydon, United Kingdom: Globe Law and Business Ltd, 2021). ISBN 9781787426870.
- Johnston, Daniel, *International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts* (Tulsa, Oklahoma: PennWell Publishing Company, 1994).
- Keeney, Sinead; Hasson, Felicity & McKenna, Hugh, *The Delphi Technique in Nursing and Health Research* (Chichester, UK: Wiley Blackwell, 2011).
- Linstone, Harold & Turoff, Murray, *The Delphi Method: Techniques and Applications* (New Jersey: New Jersey Institute of Technology, 2002).

Articles

- Ayo, Tosin Ezekiel & Ojo, Aderonke Abimbola, “Renegotiation Versus Stabilisation Clauses in Production Sharing Agreements (PSAs) and the Sovereign Rights of Host Countries: A Legal Appraisal”, *International Journal of Research in Engineering, Humanities and Culture*, Vol. 10, No. 2, (2023), DOI: 10.37602/IJREHC.2023.4608.
- Bahmaei, Mohammad Ali& Afshar, Ehsan, “New Iran’s Petroleum Contract ‘IPC’ in Comparison with Buy-Back and Production Sharing Agreement”, *Energy Strategy Reviews*, Vol. 57, Article 101599, (2025), DOI: 10.1016/j.esr.2024.101599.
- Bastida, Ana Elizabeth; Ifesi-Okoye, Adaeze; Ross, James & Salim, Mahmud, “Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: An International Law Perspective”, *Houston Journal of International Law*, Vol. 29, No. 2, (2007).

- Dirani, Fatima & Ponomarenko, Tatiana, "Contractual Systems in the Oil and Gas Sector", *Energies*, Vol. 14, No. 17, (2023), DOI: 10.3390/en14175497.
- Ghandi, Abbas & Lin, C.-Y. Cynthia, "Oil and Gas Service Contracts Around the World: A Review", *Energy Strategy Reviews*, Vol. 3, No. 3, (2014), DOI: 10.1016/j.esr.2014.03.001.
- Hai, Yan & Pingping, Zhou, "Terms of Production Sharing Contracts in International Oil and Gas Cooperation and China's Optimization Path", *Sryahwa Publications*, Vol. 7, No. 1, (2024), DOI: 10.22259/2637-5893.0701004.
- Shafiquel Hassan, Yusuff Jelili Amuda, Mohsin Dhali, Saghir Munir Mehar, "Contract Structure of Production Sharing Agreement by International Oil Company in Exploration of Petroleum Resources in Developing Countries", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol. 13, No. 1, (2023), DOI: 10.32479/ijeep.14142.

In Persian

Books

- Amani, Masoud, *Law of International Oil Contracts*, Second Edition (Tehran: Imam Sadiq University Publications (A.S.), 2014). [In Persian]
- Emami Meybodi, Ali; Moeini, Amir & Vafi Najjar, Dariush, *Principles and Foundations of Crude Oil Pricing in the World*, Second Edition (Tehran: Hezareh Sevom Publications, 2018). [In Persian]
- Group of Authors, *Guide to Oil and Gas Economics and Trade*, First Edition (Tehran: Hezareh Sevom Publications, 2016). [In Persian]
- Kashani, Javad, *Joint Oil and Gas Resources from the Perspective of International Law*, Second Edition (Tehran: Shahr-e Danesh Legal Research, 2014). [In Persian]

- Kazemi Najafabadi, Abbas, *Introduction to Oil Contracts*, Second Edition (Tehran: Shahr-e Danesh Legal Research Institute, 2016). [In Persian]
- Kohan-Hooshnejad, Ruhollah, *Optimization of Iran's Oil Contracts*, First Edition (Tehran: Imam Sadiq University Publications (A.S.), 2020). [In Persian]
- Kohan-Hooshnejad, Ruhollah, *Production Sharing Contracts in Iran's Oil Industry*, First Edition (Tehran: Khorsandi Publications, 2017). [In Persian]
- Mousavi, Seyed Hassan, *Legal Analysis of the Model of Service Contracts in the Upstream Sector of Iran's Oil and Gas Industry*, Second Edition (Tehran: Ganj-e Danesh Publications, 2020). [In Persian]
- Movahhed, Mohammad-Ali, *Reflections*, Second Edition (Tehran: Ketab-e Parseh Publications, 2021). [In Persian]
- Omorogbe, Inka, *Exploration and Production Contracts in the Oil and Gas Industry*, Translated by Abbas Kazemi Najafabadi and Hamed Babaei, First Edition (Tehran: Shahr-e Danesh Legal Research Institute, 2017). [In Persian]
- Sardouei-Nasab, Mohammad & Zandi, Ali, *Legal Analysis of Modern Oil and Gas Concession Contracts with Emphasis on the Oil and Gas Licenses of England*, First Edition (Tehran: Majd Publications, 2018). [In Persian]
- Shahidi, Mehdi, *Civil Law: Formation of Contract and Obligations*, Volume One, Fourteenth Edition (Tehran: Majd Publications, 2019). [In Persian]

- Shiravi, Abdolhossein, *International Commercial Arbitration*, Eleventh Edition (Tehran: SAMT Publications, 2021). [In Persian]
- Shiravi, Abdolhossein, *Oil and Gas Law*, Fifth Edition (Tehran: Mizan Legal Foundation, 2021). [In Persian]
- Zhao, Ziguo, *International Oil Contracts*, Translated by Abbas Kazemi Najafabadi and Saed Shirani, First Edition (Tehran: Shahr-e Danesh Legal Research Institute, 2017). [In Persian]

Articles

- Ebrahimi, Seyed Nasrollah & Kohn-Hooshnejad, Ruhollah, “Legal Challenges of Using Production Sharing Contracts in Iran’s Oil and Gas Industry”, *Rahbord Quarterly*, Vol. 25, No. 79, (2016). DOI: 0.1001.1.10283102.1395.25.2.3.5. [In Persian]
- Amani, Masoud & Hamidzadeh, Mohammad Hossein, “Legal Analysis of Production Sharing Contracts in the Upstream Oil and Gas Industries and Their Applicability under Iranian Law”, *Islamic Law Research Journal*, Vol. 16, No. 1, (2015). DOI: 10.30497/law.2015.1771. [In Persian]
- Emami Meybodi, Ali et al., “A Comparative Study of International Service Contracts and Production Sharing Contracts in the Oil Industry of Iran and the Republic of Iraq from the Perspective of Contractual Economic Efficiency”, *Economic Research (Growth and Sustainable Development)*, Vol. 21, No. 4, (2021). DOI: 20.1001.1.17356768.1400.21.4.3.7. [In Persian]
- Aminzadeh, Elham & Aghababai Dehkordi, Peyman, “An Examination of Production Sharing Contracts and a Comparison of Their Efficiency with Buy-Back Contracts”, *Judiciary Law Journal*, Vol. 78, No. 87, (2014). DOI: 10.22106/jlj.2014.11563. [In Persian]

- Bahmaei, Mohammad Ali & Arian, Mohammad, “The Legitimacy of Using Production Sharing Contracts in Iran’s Oil Industry through the Capacity of the Mining Law”, *Islamic Law Research Journal*, Vol. 20, No. 2 (serial no. 50), (2019). DOI: 10.30497/law.2020.2702. [In Persian]
- Behnam, Mohammad & Zarei, Mohammad Hossein, “Analysis of Production Sharing Contracts in Light of the Interests of Host Countries and International Oil Companies”, *Quarterly Journal of Jurisprudential Economic Studies*, Vol. 2, No. 5, (2023). DOI: 10.22034/ejs.2023.408382.1494. [In Persian]
- Bayati, Mohammad Hossein; Javidan, Mohammad Sadegh & Rajabi, Sajjad, “Application of Jurisprudential Principles to Production Sharing Contracts in the Oil and Gas Industry”, *Islamic Economics Quarterly*, Vol. 20, No. 80, (2020). https://eghtesad.iict.ac.ir/article_243095.html. [In Persian]
- Derakhshan, Masoud, “Desirable Features of Oil Contracts: An Economic-Historical Approach to the Performance of Oil Contracts in Iran”, *Iranian Energy Economics Review*, Vol. 3, No. 9, (2013). https://jiec.atu.ac.ir/article_684.html. [In Persian]
- Seyed Morteza Hosseini, Rahele; Taghipour, Bahram & Malekshah, Arezoo, “Transfer of Ownership in Production Sharing Contracts and the Rule of Nafy-e Sabil with Emphasis on Imam Khomeini’s Opinions”, *Matin Research Journal*, Vol. 23, No. 90, (2021). DOI: 10.22034/matin.2021.137344. [In Persian]
- Tabatabae’i, Seyed Hossein, “Are Production Sharing Contracts Beneficial for Iran’s Oil Industry?”, *Journal of Private Law Research*, Vol. 1, No. 2, (2013). DOI: 10.22034/matin.2021.137344. [In Persian]
- Ayvazlou, Reza; Sayadi, Mohammad & Khademi, Masoud, “A Comparative Evaluation of the Risk Factor of the National Iranian Oil Company in IPC, Buy-Back, and Production Sharing Contracts”, *Iranian*

Energy Economics Review, Vol. 7, No. 29, (2018). DOI: 10.22054/jiee.2019.9919. [In Persian]

- Kazemi Najafabadi, Abbas, "Oil Ownership in International Petroleum Contracts from the Perspective of Private Law", Private Law Research, Vol. 5, No. 18, (2017). DOI: 10.22054/jiee.2019.9919. [In Persian]
- Kazemi Najafabadi, Abbas; Bahr al-Olum, Mohammad Mehdi; Tusi, Abbas & Shahab, Shima, "Identification of Oil Reserves by Iranian Exploration and Production Companies", Energy Law Studies, Vol. 10, No. 1, (2025). DOI: 10.22059/jrels.2025.376571.556. [In Persian]
- Kavousi, Sharareh; Fallahi, Mohammad Ali & Razmi, Mohammad Javad, "A Comparative Study of Benefit Distribution between Parties in Buy-Back, Production Sharing, and Iran's New Oil Contracts: A Case Study of the Soroush and Nowruz Fields", Iranian Energy Economics Review, Vol. 7, No. 26, (2018). DOI: 10.22054/jiee.2018.9101. [In Persian]
- Montazer, Mehdi & Ebrahimi, Seyed Nasrollah, "The Position of Buy-Back Contracts in Iran's Upstream Oil and Gas Projects and Their Comparison with Production Sharing Contracts", International Law Journal, Vol. 30, No. 49, (2013). DOI: 0.22066/cilamag.2013.16004. [In Persian]
- Manzoor, Davood; Amani, Masoud & Kohn-Hooshnejad, Ruhollah, "The Legal Status of Production Sharing Contracts in Iran's Petroleum Laws", Iranian Energy Economics Review, Vol. 4, No. 15, (2015). DOI: 10.22054/jiee.2016.1884. [In Persian]
- Tavakkoli, Mohammad; Ayeneh-Negini, Valiollah & Bahrami, Adel, "Examination and Analysis of the Fiscal System of Production Sharing Contracts", Energy Law Studies, Vol. 2, No. 2, (2016). DOI: 10.22059/jrels.2016.62723. [In Persian]

- Vahidi, Ahmadreza & Mirakhourli, Fatemeh, “Reliance on State Silence in the Settlement of International Disputes: With Emphasis on the Approach of the International Court of Justice”, Journal of International Law, Vol. 16, No. 3 (serial no. 53), (2024). DOI: 10.22099/JLS.2023.48342.5006. [In Persian]

استناد به این مقاله: جهان‌داری، ایمان و کاظمی نجف‌آبادی، عباس، (۱۴۰۵)، «قراردادهای مشارکت در تولید میادین مشترک: تحلیل حقوقی بند (الف) ماده ۴۴ قانون برنامه هفتم پیشرفت»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۱۴، شماره ۵۵، ۳۵-۹۰.

doi: 10.22054/jplr.2026.90446.2984

Private Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.